

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Інформаційне
суспільство в Україні:
глобальні виклики
та національні можливості**

Аналітична доповідь

Київ - 2010

УДК 316.774(477)
ББК 60.56(4Укр)
I-74

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилення на видання обов'язкове*

Автори:

*Дубов Д. В., к. політ. н. (керівник авторського колективу);
Ожеван М. А., д. ф. н., професор;
Гнатюк С. Л., к. і. н.*

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

I-74 **Інформаційне** суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.

ISBN 978-966-554-117-2

У сучасному світі інформаційні технології (ІТ) дедалі активніше застосовуються в екологічній, медичній, військовій, політико-адміністративній, медійно-комунікаційній, культурній, науково-освітній сферах, видозмінюючи їх і надаючи соціальному та людському розвитку нових якостей, сенсів та вимірів. Інформаційна складова відіграє також суттєву роль у формуванні конкурентного потенціалу держав, розвитку міжнародних відносин. У доповіді розкрито сучасне розуміння феномена інформаційного суспільства, подані показники, тенденції й прогнози впровадження ІТ у світі та його вплив на глобальний розвиток. Проаналізовано позиції України у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства, вивчено особливості розвитку національної інформаційної сфери в частинах нормативно-правового забезпечення, державного управління та зв'язків з громадськістю, розвитку інфраструктури ІКТ, українського сегмента інтернет, онлайн-аудиторії та ІТ-галузі, міжнародних зв'язків і співробітництва. Запропоновані відповідні прогнози та рекомендації.

У додатках представлені матеріали обговорення доповіді в рамках «круглого столу», організованого Національним інститутом стратегічних досліджень.

ББК 60.56(4Укр)

ISBN 978-966-554-117-2

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2010

Вступ

У цьогорічному Посланні Президента України Віктора Януковича до Українського народу 2011 рік проголошено роком інформаційного суспільства та освіти. Це обумовлено передусім тими кардинальними змінами, що відбуваються внаслідок становлення нового типу суспільства, зокрема соціальної, політичної, військової та економічної сфер. Понад те, зміни ці зачіпають значно глибинніші концепти – ідентичність, соціальні взаємодії, соціальні ролі тощо. Крім того, інформаційне суспільство з його модернізаційним потенціалом може стати для України тим елементом, що дозволить їй нарешті вийти з кола «наздоганяючих» країн у світовому поділі праці та ресурсів і забезпечити гідне місце серед країн-лідерів.

Досягнення цієї амбітної мети потребує системної цілеспрямованої роботи з модернізації більшості сфер життя українського соціуму. Однією з підстав її успішного здійснення є критичний огляд наявної ситуації у сфері розвитку інформаційного суспільства в Україні з акцентуацією уваги на основних проблемних зонах і можливостях розвитку.

1. Феномен інформаційного суспільства. Його розвиток і впровадження ІТ у світі: показники, тенденції, прогнози

Інформаційне або постіндустріальне суспільство – така фаза («хвиля») у розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація і знання.

Провідними трьома рисами, що вирізняють подібний соціум від усіх його попередників вважаються:

- створення глобального інформаційного простору, здатного забезпечити нову якість життя;
- збільшення питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП) країни;
- поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, подолання інформаційної нерівності (бідності), прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Будь-який соціум, кардинально відмінний від його історичних попередників, передусім характеризується новою якістю людського життя, що породжує «нову людину» та якісно нову соціальну структуру.

В інформаційному суспільстві ця нова якість полягає у забезпеченні кожної особи будь-якими знаннями, що зумовлює радикальні зміни в усій системі суспільних відносин (політичних, правових, духовних та ін.) Тобто основна ідея інформаційного суспільства у соціогуманітарному вимірі полягає у досягненні нової фази розвитку – «суспільства знань» і забезпечення для всіх рівного доступу до них.

Для країн, подібних до нинішньої України, яка все ще перебуває у стані цивілізаційної невизначеності, інформаційне суспільство, на жаль, багато в чому залишається радше популярним гаслом із лексико-ноу європейських декларацій, ніж реальною практикою.

Водночас очевидно, що і в Україні відбувається інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності, а це є запорукою того, що новітні інформаційні технології невдовзі стануть визначальними чинниками соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку українського соціуму.

Зазначений процес характеризується такими об'єктивними показниками:

- обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків;

- значно зросли й продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї;

- суттєво зросло та продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності;

- виникає й дедалі більше загострюється проблема інформаційної нерівності й бідності – як на внутрішньому та регіональному, так і на міжнародному рівнях;

- відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально орієнтованих типах робіт;

- безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному та глобальному рівнях, Україна активно включається у процеси формування нових трансдержавних і транснаціональних спільнот та ідентичностей.

Специфічною (і вельми суттєвою для аналізу) рисою інформаційної сфери сучасного суспільства є її принципово недискретний і при цьому – багатовимірний характер. За низкою фундаментальних ознак вона є цілісним феноменом, але на рівні соціальної практики інформаційна складова присутня в усіх основних галузях суспільного життя, причому її прояви є вельми різноманітними. Навіть дещо схематизуючи ситуацію, можна розглядати інформаційну сферу і як окремий сектор економіки, і як чинник її модернізації, і як джерело потужних соціокультурних

трансформацій. ІКТ дедалі активніше застосовуються в екологічній, медичній, військовій, політико-адміністративній, медійно-комунікаційній, культурній, науково-освітній сферах, видозмінюючи їх і надаючи соціальному та людському розвитку нових якостей, сенсів і вимірів.

Визначні характеристики інформаційного суспільства як моделі, є по суті, ідентичними характеристикам постіндустріального суспільства. Головним чинником суспільних змін стає виробництво та використання інформації; теоретичне знання як вища цінність і основний товар стає чинником формування нової соціальної структури суспільства, а також нових моделей керування. Якщо в індустріальну епоху в умовах капіталістичної економіки вирішальне значення мали власність і капітал, то в інформаційному суспільстві відбувається перехід до обслуговуючої економіки, коли домінуючу роль починає грати сфера послуг, причому послуг передусім інформаційних.

У розвинених країнах величезний потенціал – як позитивний, так і негативний – соціокультурної складової процесів інформаційної «технологізації» вже давно усвідомлений не тільки на науково-експертному, а й на політичному рівнях. *У сучасному розумінні «інформаційне суспільство» – це передусім гуманітарна категорія, що описує якісні суспільні трансформації, зміщення акцентів із виробничої до невиробничої сфер, зміну характеру інформаційних потоків, групових та індивідуальних ідентичностей.* Дбаючи про належний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційно розвинені країни вже тривалий час у своїй державній політиці основну увагу приділяють саме доктринальним підходам, що дозволили б відслідковувати і, по можливості, контролювати спричинені ІТ суспільні зміни.

Синтез теоретичних та експертно-аналітичних напрацювань дав змогу сформулювати *доктрину інформаційного суспільства* як теоретико-прикладну модель соціуму. Найрозвиненіші країни світу ще наприкінці ХХ ст. поставили собі за мету системне запровадження елементів цієї моделі. В площині практичної політики основними її ціннісними орієнтирами є:

- *підвищення національної конкурентоспроможності* за рахунок розвитку високотехнологічних секторів економіки та людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах праці;

- *підвищення якості життя громадян* за рахунок економічного зростання, надання легкого та загального доступу до інформації, знань, освіти, послуг закладів охорони здоров'я й адміністративних послуг органів державної влади та місцевого самоврядування, а також за рахунок значного розширення можливостей працевлаштування громадян, підвищення соціального захисту вразливих верств населення завдяки широкому використанню інформаційно-комунікаційних технологій;

• *сприяння становленню відкритого демократичного суспільства*, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті, прийнятті відповідних рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Таким чином, у сучасному світі ІТ-сфера гармонійно поєднує телекомунікаційні й інформаційні послуги, виробництво засобів інформаційних технологій і телекомунікацій, програмних засобів, електронних інформаційних ресурсів, що робить її чимось більшим, аніж просто однією з інфраструктур і галузей економіки. У сучасних умовах вона має розглядатись **як системний, потужний чинник як політичної й суспільно-економічної модернізації, так і соціогуманітарного розвитку країни**, створення конкурентоспроможної економіки, забезпечення оптимальних умов людського розвитку, запровадження ефективних демократичних процедур. Разом з тим бурхливий розвиток і розповсюдження ІТ спричиняє й **значні ризики**, пов'язані передусім з інформаційною безпекою держави, а також з інформаційно-психологічною безпекою суспільства та громадян.

Усі розвинені країни світу нині мають нормативно затвержені національні стратегії побудови інформаційного суспільства, усіляко й системно сприяють подальшому розвитку його елементів, тоді як проблемою решти країн тією чи іншою мірою стає т. зв. цифровий розрив (або «інформаційна нерівність») – відставання у даній галузі. Основна загроза цього відставання полягає у неминучому відсуванні такої країни на периферію світових процесів, гальмуванні її розвитку та перетворенні на залежного «донора» розвинених держав. Забігаючи наперед, скажемо, що для України ризик реалізації такого сценарію залишається актуальним. Насамперед тому, що вона, від початку перебуваючи не на передових позиціях світових рейтингів, хронічно відстає від глобальних темпів розвитку ІС.

Водночас упродовж останніх років світові показники вдосконалення та впровадження ІТ зростають у прогресії. Кількість користувачів інтернетом нині вже перетнула межу в 2 мільярди осіб (при тому, що перший мільярд був «освоєний» лише наприкінці 2008 року). З них приблизно 1,2 млрд припадає на країни, що розвиваються, і 0,8 млрд – на розвинені країни. При збереженні таких тенденцій розвитку експерти, зокрема, прогнозують у 2014 р. збільшення інтернет-трафіку більш ніж у 4 рази¹. Багаторазово зростає й продовжує зростати швидкість обміну даними завдяки оновленню телекомунікаційних мереж і вдосконаленню комп'ютерної техніки. Упевнено завойовує світ широкосму-

¹ Cisco Visual Networking Index: Forecast and Methodology, 2009–2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cisco.com/en/US/solutions/collateral/ns341/ns525/ns537/ns705/ns827/white_paper_c11-481360.pdf

говий інтернет. Більшість населення земної кулі нині є користувачами стільникового зв'язку, у багатьох країнах ним послуговується 100 % населення. Світ динамічно переходить з мобільного зв'язку другого покоління (платформа 2G) на третє (відповідно – 3G): протягом 2007 – 2010 рр. кількість країн, що здійснили такий перехід, збільшилася з 95 до 143. Тим часом прискорюється поширення нової швидкісної платформи 4G. Дедалі більша цінова доступність відповідної техніки та ІТ-сервісів додатково стимулює окреслені процеси².

Безпрецедентна за масштабами та якісними характеристиками *глобальна інфраструктура ІТ стає технологічним підґрунтям для дедалі глибших трансформацій у повсякденному житті людей та суспільств*. Крім небачених раніше можливостей для підвищення матеріального добробуту людства, сучасні інформаційні технології спричинили появу й інтенсивне поширення принципово нових моделей соціальної інтеграції, комунікації, суспільно-політичної активності, способу життя, освіти тощо. Достатньо згадати про т. зв. нові медіа та зокрема Web 2.0, що привело до масових змін у структурах інформаційного споживання населення й появи багатомільйонних глобальних «мережових спільнот»³. У зв'язку з цим у науково-експертному середовищі дедалі частіше говорять про кристалізацію специфічних «цифрових» (не локалізованих територіально й соціально) індивідуальних і групових ідентичностей, а також про низьку прогнозованість, «біфуркаційність» напрямів подальшого соціокультурного, а можливо, і суспільно-політичного розвитку людства.

Ще у 2008 році на III Всесвітній конференції з розвитку електрозв'язку (Хайдарабад, Індія) серед іншого було заявлено: **«Нині Інтернет розуміється як технологія загального призначення (виділення наше. – Автори), а доступ до ширококутного зв'язку вважається базовою інфраструктурою поряд з електрикою або дорогами. У деяких країнах, та-**

²*International Telecommunication Union. The World in 2010. ICT: Facts and Figures* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/index.html>

³До нових медіа зараховують засоби масової комунікації, що створюються та функціонують на платформі всесвітньої мережі інтернет. Такими є: 1) інтернет-плеєри теле- і радіоканалів; 2) CatchUpTV – інтернет-сервіси, що дають змогу переглядати телепрограми в записі (Virgin Media, WorldTVpc, LiveInternetTV); 3) відеосервіси (Hulu, YouTube); 4) блоги та міні-блоги (Twitter, Tumblr); 5) соціальні мережі: (MySpace, Facebook, Odnoklassniki, Vkontakte, Livejournal); 6) онлайн-медіаплеєри; 7) портали громадянської журналістики; 8) інтернет-радіо-сервіси; 9) фото сервіси (Flickr, Picasa); 10) компанії онлайн-прокату відео. З 2005 року почала втілюватися концепція інтерактивних мереж «Web 2.0», що розвиваються за рахунок зусиль самих користувачів (на відміну від Web 1.0, розвиток яких забезпечується провайдером в односторонньому порядку). Сьогодні вже активно розробляється концепція Web 3.0, імплементації якої варто очікувати у середньостроковій перспективі. Її головною особливістю буде можливість групової роботи користувачів з контентом у режимі онлайн.

ких як Естонія, Фінляндія, Франція, Іспанія доступ до інтернету розглядається як основне право людини для їхніх громадян»⁴.

При цьому варто відзначити таке: якщо в розвинених країнах у середньому 71 % населення має доступ до інтернету, то в країнах, що розвиваються, – лише 21 %⁵. Україна нині знаходиться між цими двома групами, проте значно ближче до другої, ніж до першої.

2. Україна у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства

Згідно з черговим щорічним дослідженням країн щодо активності використання у них інформаційних технологій, проведеним Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum), перше місце в рейтингу, країни в якому ранжовані відповідно до «індексу мережної готовності» (Networked Readiness Index 2009-2010, NRI)⁶, зайняла Швеція, а Росія й Україна виявилися відповідно лише на 80-му і 82-му місцях із 134 країн світу. *Погіршення рівня мережної готовності України на тлі загальносвітових показників набуває характеру сталої тенденції, оскільки минулого року вона посідала 62 місце, позаминулого – 70-те*⁷.

Іншим корисним інструментом моніторингу формування інформаційного суспільства є *складовий індекс розвитку ІКТ (IDI)*, що включає 11 показників, які охоплюють доступ до ІКТ, використання ІКТ і навички в області ІКТ. Він застосовується Міжнародним союзом електрозв'язку (International Telecommunication Union) для виміру рівня й еволюції у часі змін в області ІКТ та порівняльного аналізу ситуації у різних регіонах і країнах.

У період між 2007 і 2008 роками всі 159 країн, що включені до цього індексу, поліпшили свої показники, підтверджуючи таким чином тезу щодо стрімкого формування глобального інформаційного суспільства. Ще одним аргументом на її користь є помітне скорочення «цифрового

⁴Отчет о положении в области развития электросвязи/ИКТ: среднесрочный обзор целей Всемирной встречи на высшем уровне по информационному обществу (ВВУИО) / Всемирная конференция по развитию электросвязи (ВКРЭ-10). Хайдарабад, 24 мая – 4 июня 2010 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/wtdr_10/index.html

⁵International Telecommunication Union. The World in 2010. ICT: Facts and Figures [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/FactsFigures2010.pdf>

⁶При аналізі NRI враховуються кілька десятків параметрів, що об'єднані в три базові групи: 1) доступність технологій для споживачів, 2) готовність останніх використовувати технологічні новинки й 3) рівень їхнього безпосереднього використання.

⁷World Economic Forum. The Global Information Technology Report 2009-2010. P. XV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.weforum.org/pdf/GITR10/GITR%202009-2010_Full%20Report%20final.pdf

розриву», що аналізувався протягом 2002–2008 рр. по чотирьох групах країн, – відповідно з найвищим, високим, середнім і низьким рівнем індексу IDI. Результати показують, що «цифровий розрив» між групою з «найвищим» рівнем і кожною із трьох інших груп скорочується і що група з «високим» рівнем зближується із групою з «найвищим» рівнем. Україна за цим рейтингом потрапила у лідери «середньої» групи: у 2008 році за індексом IDI вона посіла 58 місце, а рік тому цей показник був дещо кращим – 51. Хоча в абсолютному вимірі індекс зріс з 3,8 у 2007 р. до 3,87 у 2008 р., що свідчить не про погіршення стану розвитку ІКТ, а про уповільнення темпів зростання порівняно з іншими країнами⁸.

За показником рівня *готовності до впровадження е-урядування* Україна у 2010 р. не потрапила навіть до перших 50-ти країн рейтингу. Утім, із пострадянських країн у цьому списку присутні лише Естонія (20-те місце) і Казахстан (46-те місце)⁹.

Загалом можна зробити висновок, що **протягом останніх років Україна стабільно утримує середні позиції у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства**, причому результати наведених вище вимірювань свідчать про те, що (подібно до більшості інших країн пострадянського регіону) позитивна динаміка забезпечується не стільки завдяки імплементації найсучасніших ІКТ, скільки за рахунок «наздоганяючого» запровадження, приміром, телекомунікацій чи стільникового мобільного зв'язку. Водночас деякі амбітні проекти, що мають форсувати розвиток ІТ в Україні (наприклад, національний проект «Відкритий світ» – створення всеукраїнської інформаційно-комунікаційної освітньої 4G мережі технології четвертого покоління), є доволі сумнівними з точки зору можливості їх повноцінного технологічного забезпечення. До того ж, рейтинги свідчать, що протягом трьох останніх років на тлі решти країн темпи зростання ІС в Україні постійно сповільнюються.

3. ІС в Україні: поточні показники, досягнення й проблеми

Нормативно-правове забезпечення

Орієнтація України на створення інформаційного суспільства й інтеграцію до європейського інформаційного суспільства вперше була передбачена Стратегією інтеграції України до ЄС (розділ 13), вперше

⁸Див. : *International Telecommunication Union. Measuring the Information Society. 2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/2010/Material/MIS_2010_without%20annex%204-e.pdf

⁹*UN e-government Readiness Index Rankings / Govloop / 2010* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.govloop.com/Government/UN-e-government-Readiness-Index-Rankings/vw6u-mtht#>

ухваленою у 1998 р. Цей документ вимагає дотримання Україною нових вимог ЄС до сфери інформаційної політики та інформаційної безпеки.

Уже тоді було зрозуміло, що Українська держава не увійде до світового та європейського інформаційного простору на рівноправній основі без інтенсивного запровадження в усі сфери життя ІКТ, істотної перебудови системи державної інформаційної політики, необхідності зміцнювати прямі й зворотні зв'язки між владними структурами та суспільством, вирішення проблем ефективного розвитку національної інформаційної інфраструктури, створення інформаційно-аналітичних систем органів державної влади, прискорення процесів модернізації матеріально-технічної бази, надійного захисту інформаційних ресурсів.

Нині сфери ІКТ та розвитку інформаційного суспільства регулюються такими базовими законами України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; «Про Національну програму інформатизації»; «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки»; «Про електронні документи та електронний документообіг»; «Про електронний цифровий підпис»; «Про захист персональних даних» (уводиться в дію з 01.01.2011 р.)

На жаль, в Україні пригальмувалося прийняття Закону «Про доступ до публічної інформації», який є аналогом американського «Про свободу інформації», що міг би стати важливим базисним елементом розбудови ефективного та дієвого електронного урядування.

Центральним галузевим нормативно-правовим актом, який за відсутності більш фундаментального документа можна назвати тимчасовою національною стратегією побудови інформаційного суспільства, є Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (від 09.01.2007 р. № 537-V), на основі якого уряд прийняв відповідний план втілення його в життя.

Зазначеним законом встановлені основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ у усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування;
- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;
- розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція зі світовою інфраструктурою;
- державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, фінансових і банківських послуг тощо);

- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля;
- збереження культурної спадщини України шляхом її електронно-документування; державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації;
- використання ІКТ для удосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади й органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами;
- досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив;
- захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»;
- удосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин;
- покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 р. № 653-р «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» передбачено 18 заходів, виконання яких мало бути завершено у 2009 році.

За даними Держкомінформатизації, з них не завершено вісім. З цих восьми три пов'язані з розробкою законів та підзаконних актів. Це, зокрема:

- розробка проектів Інформаційного кодексу України (Держкомтелерадіо);
- розробка галузевої програми розвитку телерадіомовлення в інтернеті з залученням державних телерадіоорганізацій (Держкомтелерадіо);
- розробка навчальних програм з підготовки спеціалістів у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій з урахуванням сучасного стану її розвитку (МОН).

Водночас було досягнуто й певних успіхів у виконанні згаданого плану заходів. Наприклад:

- Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 12.08.2009 р. № 869 «Про затвердження загальних вимог до програмних продуктів, які закупаються та створюються на замовлення державних органів» (Держкомінформатизації);

- розроблено методичні рекомендації щодо використання інтернету під час проведення опитування (Держкомтелерадіо);
- підготовлено пропозиції щодо внесення змін до системи державних статистичних спостережень з метою створення системи моніторингу розвитку інформаційного суспільства (Держкомінформатизації);
- з метою визначення і вдосконалення вимог щодо створення та експлуатації засобів криптографічного захисту інформації, що є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, у 2009 р. підготовлено Указ Президента України від 28.08.2009 р. № 693 «Про внесення зміни до пункту 5 Положення про порядок здійснення криптографічного захисту інформації в Україні», спільний наказ Держкомпідприємництва та Адміністрації Держспецзв'язку від 20.01.2009 р. №5/9, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11.02.2009 р. за № 130/16146 регуляторний акт «Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, запровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг у галузі технічного захисту інформації»;
- завершено розроблення та затверджуються єдині технічні специфікації та регламенти електронного цифрового підпису та електронного документообігу. Реалізація проектів дозволить запропонувати органам виконавчої влади механізм обміну електронними документами між різними органами (Держкомінформатизації);
- розроблені методичні рекомендації щодо імплементації положень директив ЄС, зазначених у Додатку до розділу «Інформаційне суспільство» проекту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Мінтрансзв'язку та Мін'юст)¹⁰.

Водночас варто наголосити, що названі кроки, попри всю їхню важливість, є все ж фрагментарними і чинна нормативно-правова база галузі залишається неповною, неефективною й суперечливою, допоки не буде введено в дію три систематизуючі нормативні документи.

По-перше, Інформаційний кодекс України, що законодавчо закріплено в «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», затверджених Законом України від 9.01.2007 р. № 537-V. Для цього, у свою чергу, необхідно: 1) визначення внутрішньої структури та ієрархії актів інформаційного законодавства України на рівні правової доктрини; 2) прийняття необхідних змін та доповнень до законів України, що регулюють інформаційні відноси-

¹⁰Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: проект; Кабінет Міністрів України. Додаток 1.2.2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-09-14-09-33-59/2010-09-14-09-36-42>

ни (щонайменше – нової редакції базового Закону України «Про інформацію», який навіть з останніми змінами 2005 р. багато в чому є застарілим); 3) інкорпорація галузевого законодавства, тобто визначення відповідної сукупності нормативно-правових актів і розміщення її у Зводі законів України в якості окремого розділу – «Інформаційне законодавство». Такі кроки дозволять упорядкувати інформаційні відносини в Україні у рамках чіткої ієрархії законів і єдиної системи правових норм і понять.

Понад те, українське законодавство у низці аспектів «відстає» від динаміки змін, що виникають у процесі розвитку інформаційного суспільства в Україні та світі: закріплення правового режиму інформації; формування та використання національних інформаційних ресурсів; запобігання поширенню шкідливої та незаконної інформації глобальними комп'ютерними мережами; підтримка вітчизняної індустрії ІКТ; обмін інформацією в електронному вигляді, насамперед ведення електронного документообігу, надання офіційного статусу електронному документу; врегулювання статусу суб'єктів інформаційних відносин у мережі інтернет; оптимізація режиму діяльності систем електронної торгівлі й оплати; посилення інформаційної безпеки, захисту державних інформаційних ресурсів, захисту персональних даних; створення єдиної системи стандартів з інформаційних технологій, сертифікації засобів інформатизації; підвищення інвестиційної привабливості сфери інформатизації тощо. Необхідною є модернізація та доповнення національної нормативно-правової бази за названими напрямками. Потребує також негайного розв'язання проблема інтеперабельності (взаємосумісності) різних систем електронного документообігу та електронного цифрового підпису, насамперед тих, що застосовуються в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

По-друге, прийняття Указом Президента України нового концептуального документа – **Стратегії розбудови інформаційного суспільства** (із подальшим переглядом пріоритетних напрямів через кожні 3 роки), яка б визначала основні параметри нового типу суспільства, пріоритети розвитку, конкретні цілі та механізми їх забезпечення.

Для України це питання набуває і специфічного національного виміру, оскільки суттєвою проблемою при розбудові вітчизняного інформаційного суспільства є фактична невідповідність між заявленою ціллю та змістом даного терміна. Незважаючи на те, що теза про «інформаційне суспільство» є домінуючою у більшості профільних державних документів, на практиці все зводиться переважно до суто технологічних процесів «інформатизації», або, інакше кажучи, інфраструктурного розвитку та вимірюванню кількості інформаційно-обчислювальної техніки на одиницю населення.

Основну рамку такої діяльності задає Національна програма інформатизації (від 4.02.1998 р. № 75/98-ВР). Незважаючи на те, що згідно з преамбулою одним із основних завдань Програми є «створення необхідних умов для забезпечення громадян і суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій», де-факто більшість із завдань Програми спрямовані на вирішення завдань інформатизації виключно самих органів державної влади, причому далеко не в усіх випадках. Крім того, саме цим Законом був заданий загальний дискурс «розбудови інформаційного суспільства в Україні», що вплинуло на розуміння даної проблеми з боку державних чиновників як такої, що пов'язана з необхідністю механічного збільшення кількості комп'ютерної техніки в ОДВ усіх рівнів.

Як на концептуальному, так і на програмно-прикладному рівнях у новій Стратегії має бути подолане це застаріле, суто технократично-індустріальне (на противагу постіндустріального) розуміння самого феномену ІС та пов'язаних з ним перспектив розвитку. Водночас вона все ж має базуватися на нині чинних базових профільних законодавчих актах, продовжувати їх і розвивати (або коригувати) основні їх положення. У Стратегії мають бути в основному розкриті програми дій та/або системи заходів за такими напрямками:

- основоположні рубежі й перспективи, на які має вийти Україна внаслідок реалізації Стратегії – в аспекті як внутрішнього розвитку, так і міжнародного співробітництва;
- реформування профільної нормативно-правової бази, кодифікація інформаційного законодавства;
- роль та міра участі держави в різних аспектах здійснення завдань Стратегії;
- захист прав інтелектуальної власності й суміжних з ними прав;
- інформаційно-комунікаційні аспекти вдосконалювання демократичних інститутів і становлення громадянського суспільства;
- створення техніко-технологічної бази інформаційного суспільства (телекомунікації, обладнання тощо);
- інформатизація найважливіших галузей промисловості, сфери науки, систем освіти й охорони здоров'я, створення загальнонаціональних електронних мереж загального й обмеженого доступу;
- економічне й організаційно-адміністративне стимулювання розвитку ІТ-галузі;
- підготовка та працевлаштування ІТ-спеціалістів;
- залучення іноземних інвестицій в ІТ-галузь і забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних компаній;
- участь в інвестиційних проектах, орієнтованих на оптимізацію світових інформаційних і транспортних потоків;

- створення конкурентоспроможних інформаційних технологій на основі використання будь-яких доступних джерел інвестицій (державних і приватних, українських і закордонних), у тому числі:

- програми фундаментальних і прикладних досліджень;
- програми створення технопарків, вільних економічних зон й інших центрів концентрації високотехнологічного виробництва;
- програма взаємодії з міжнародними інститутами й корпораціями, що займають лідируючі позиції у виробництві інформації та наукомісткої продукції.

По-третє, – це питання створення **Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства (НСІРІС)**. Розробка та імплементація такої системи є нині одним із найактуальніших і найпекучіших питань, оскільки її відсутність означає відсутність основного інструменту моніторингу й оцінки ситуації у сфері розвитку ІТ та інформаційного суспільства в Україні. Між тим очевидно, що за умов надвисоких темпів глобального розвитку ІТ і нашого хронічного відставання проведення в Україні ефективної інформаційної політики є неможливим без: а) оперативного відслідковування динаміки основних показників і тенденцій галузі задля їх адекватної та своєчасної корекції, а також вироблення стратегій подальшого розвитку; б) верифікації та узгодження отриманих даних з результатами міжнародних вимірювань, порівняльного аналізу ситуації в Україні та в інших країнах; в) надання профільним міжнародним органам своєчасної та відформатованої згідно зі стандартами міжнародних індексів інформації (хоча б задля повноцінної участі у відповідних організаціях, проєктах, програмах).

Треба відзначити, що деякі законодавчі акти України свідчать про розуміння важливості цього питання у вищих органах влади. Спробу його розв'язання на нормативно-правовому рівні було здійснено ще Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (від 9.01.2007 р. № 537-V) і далі пунктом 11 «Плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2007р. № 653-р).

На виконання останнього у 2009 р. Державний комітет інформатизації України запропонував свій проєкт «Переліку індикаторів Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства»¹¹, що нараховує 17 пунктів. Його основою стали індикато-

¹¹Перелік індикаторів Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства (проєкт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dki.gov.ua/repository/33/file/PNSI.doc>.

ри, що використовуються при формуванні низки міжнародних індексів розвитку інформаційного суспільства і в першу чергу – Індексу цифрової спроможності¹². Це ефективний і порівняно простий комплекс вимірювань, що базується на 11 індикаторах, підібраних за трьома основними напрямками: спроможність використання ІКТ, інфраструктура, кількісні показники використання ІКТ. Але саме у зв'язку цим виникають певні зауваження.

Річ у тім, що НСІРІС, вочевидь, має бути узгоджена з пріоритетними напрямками міжнародного співробітництва України. Одним із таких напрямків, безумовно, залишається Європейський Союз. Стала стратегічна спрямованість України на поглиблення партнерства на цьому векторі, потенціальні можливості подальшого зближення нашої держави та ЄС диктують необхідність *гармонізації Національної системи індикаторів інформаційного суспільства з європейськими стандартами та вимогами*. У свою чергу це зумовлює необхідність кардинального перегляду вітчизняної системи збору та обробки статистичних даних, оскільки на сьогодні в Євросоюзі використовуються значно складніші й розгалуженіші системи індикаторів та вимірювань¹³.

Крім розробленої системи індикаторів, Державним комітетом з питань науки, інновацій та інформатизації України (колишній Держкомінформатизації) було запропоновано також зміни до системи державних статистичних спостережень з метою створення системи моніторингу розвитку інформаційного суспільства. **Відповідні пропозиції було надіслано до Державного комітету статистики України¹⁴, однак жодних реальних кроків з боку останнього досі не було зроблено.** Особливо перспективною видається пропозиція Держкомінформнауки щодо випуску спочатку щорічного, а з 2012 р. і щоквартального статистичного бюлетеня «Стан і розвиток інформатизації в Україні», що

¹²Індекс цифрової спроможності (Digital Opportunity Index – DOI) є комплексом індикаторів, узгоджених на міжнародному рівні і розглядається Міжнародним союзом електрозв'язку (International Telecommunication Union – ITU) як один з високоякісних стандартів вимірювання та оцінки розвитку інформаційного суспільства в окремих країнах, регіонах й у світі в цілому. Докладніше див. дані з офіційного сайту ІТУ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/doi/index.html>

¹³Див. наприклад: Smarter, Faster, Better e-Government. 8th Benchmark Measurement. – November 2009. For: European Commission, Directorate General for Information Society and Media. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/benchmarking/egov_benchmark_2009.pdf

¹⁴Зокрема пропонувалося: а) в щорічну анкету щодо обстеження умов життя домогосподарств включити пункти «Комп'ютери» та «Доступ до інтернету»; б) у звітах Держкомстатистики про наявність парку обчислювальної техніки передбачити обов'язковість надання відомостей про кількість ПК з доступом до інтернету, а також можливість групування цих показників за кодами видів економічної діяльності.

також не знайшла підтримки в Держкомстаті, який до останнього часу публікує лише дані за окремими показниками.

З урахуванням викладеного видається доречним уже на нинішньому етапі відносин між ЄС та Україною поставити питання про можливість включення України до європейських програм, що відслідковують тенденції розвитку інформаційного суспільства і, зокрема, порівнюють статистичні дані (індикатори) такого розвитку. *Схожа програма існувала в ЄС для країн-кандидатів (eEurope+), тож доцільним вбачається її відновлення в форматі, наприклад, проекту «Східне партнерство». Це дозволило б, принаймні на рівні підходів до формування масивів статистичних даних, адаптуватися до вимог ЄС уже на нинішньому етапі.*

Розвиток національної інфраструктури ІКТ

Кількість і структура інтернет-аудиторії: Україна та світ. За даними звіту Міжнародного союзу електрозв'язку, на початок 2010 р. світова інтернет-аудиторія складала приблизно 1,834 млрд користувачів, що на 14,2 % перевищує показник початку 2009 р. (1,605 млрд користувачів за даними того ж джерела). За кількістю користувачів інтернетом на першому місці у світі перебуває Китай (384 млн осіб), на другому – США (240 млн), на третьому – Японія (99 млн осіб). Бразилія посіла 4-е місце – (76 млн користувачів), Німеччина – 5-е (65 млн), Індія – 6-е (61 млн), Росія – 7-е (59,7 млн). *Україна за числом користувачів Інтернетом (15,3 млн) займає 28-е місце у світі, збільшивши протягом 2009 р. їх кількість на 4,95 млн осіб*¹⁵.

Вимірювання національної інтернет-аудиторії: пошук оптимальної методики. Дослідженням української інтернет-аудиторії до 2009 р. включно займалася низка компаній з онлайн-консалтингу – Gemius Ukraine, Bigmir-Internet, GfK Ukraine, TNS та InMind. Кожна з них використовує власні методики підрахунку та критерії оцінок, що дає значну (подекуди майже у два рази) розбіжність отриманих даних – від 5,4 млн користувачів у TNS до 9,6 млн у InMind (2009 р.) Поряд з цим, за офіційними даними Держкомзв'язку, «чисельність інтернет-аудиторії в Україні налічувала на 1 січня 2010 року понад 15,3 млн унікальних користувачів, що складає третину населення України»¹⁶.

¹⁵International Telecommunication Union. The World in 2010. ICT: Facts and Figures [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/FactsFigures2010.pdf>

¹⁶Державна адміністрація зв'язку Міністерства транспорту та зв'язку України. Інформація про стан галузі зв'язку в Україні за січень – вересень 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stc.gov.ua/uk/publish/article/63905?sessionid=74272699CD5567EABC58176020654B1B>

За результатами дослідження аудиторії інтернет-користувачів України, яке, починаючи з липня 2010 р., на постійній основі на замовлення Інтернет Асоціації України (ІнАУ) проводиться дослідною компанією InMind (міжнародна мережа Factum Group), станом на 1 липня 2010 р. в Україні було 12,6 млн інтернет-користувачів віком від 15 років. Ця цифра цілком корелює з вищенаведеними даними Міжнародного союзу електрозв'язку для повної інтернет-аудиторії України – 15,3 млн інтернет-користувачів, оскільки, за даними Держкомстату України, станом на 2010 р. в Україні проживає понад 6,48 млн осіб віком до 14 років, що не враховані в дослідженні InMind¹⁷.

Основні параметри інтернет-аудиторії. Виходячи з даних згаданого дослідження, розподіл інтернет-користувачів в Україні, як і в попередні роки, є нерівномірним. Лише 36 % користувачів, старших 15 років, зосереджені у селах та невеликих (до 50 тис. жителів) містах, хоча у цій категорії населених пунктів проживає близько 50 % громадян України. При цьому 3,2 млн користувачів (понад 25 %) зосереджено в шести найбільших містах України.

Так само нерівномірним є регіональний розподіл. Зокрема, у Західному регіоні України проживає лише 18 % користувачів, тоді як у Центральному (включно зі столицею) – 31 %, на Сході – 34 %, на Півдні (з АР Крим включно) – 17 %.

Віковий розподіл користувачів, старших 15 років, виглядає так: частка інтернет-користувачів серед жителів України віком 15–29 років – 59 %, 30–34 роки – 36 %, 45–59 років – 15 %, старших 60 років – 3 %. При цьому чоловіки складають 55 % вітчизняної інтернет-аудиторії, жінки – 45 %.

У середньому по Україні 1 комп'ютер використовують 2,6 інтернет-користувачі. Найменше «навантаження» на один ПК – в Києві (2,4 користувача), найбільше – у Західному регіоні (2,9 користувача)¹⁸.

Ступінь розвитку широкосмугового доступу до мережі інтернет (одні з найактуальніших глобальних трендів) в Україні можна оцінити як критично низький.

Рівень проникнення таких послуг в Україні на початок 2010 р., за даними Міжнародного інституту електрозв'язку, складає лише 4,17 %, що значно нижче середньосвітового показника – 7,02 %. За цим показником Україна відстає не лише від сусідніх Росії (9,16 %) та Білорусі (11,34 %), а й від більшості країн третього світу, таких, як Тувалу,

¹⁷Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: проект; Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-09-14-09-33-59/2010-09-14-09-36-42>

¹⁸Там само. – Дод. 2.3.1.2.

Тринідад і Тобаго, Колумбія, Коста-Ріка, острови Кука та багатьох інших¹⁹.

Таким чином, поки що зберігається певне відставання України від середньосвітового рівня з показників розвитку та доступності для населення широкосмугових мереж доступу до інтернету. Крім того, наша держава помітно відстає від розвинених країн світу за ступенем інтегрованості у глобальний веб-простір і за показниками кількості інтернет-аудиторії.

Разом з тим є вагомі підстави стверджувати, що **в Україні стрімко формується масова інтернет-аудиторія**, що за своїми основними параметрами буде подібною до розвинених країн. Так, за даними міжнародної консалтингової компанії J'son & Partners Consulting, Україна, поряд з іншими країнами СНД, є світовим лідером за темпами збільшення аудиторії «соціальних мереж»: при чисельності приблизно в 6 млн осіб у 2009 р. її щорічний приріст складає близько 30 %, причому згідно з прогнозами така динаміка утримуватиметься до 2014 року²⁰. Згідно з даними дослідження компанії Miniwatts Marketing Group, за результатами того ж 2009 р. Україна вийшла на п'яте місце у світі за кількістю зареєстрованих акаунтів у Livejournal.com.²¹ Крім того, подібно до ситуації в РФ, тривають диверсифікація вітчизняної аудиторії, формування нових, інтерактивних моделей інформаційного споживання та комунікації і поступовий «перетік» аудиторії від традиційного ТБ до інтернет-сервісів²². **При збереженні окреслених констант розвитку в національному інформаційному просторі максимум через 3–5 років утвориться якісно нова ситуація, що вимагатиме нових парадигм і стратегій галузевої державної політики.**

Тут доречним буде наголосити, що завдяки своїй оперативності, доступності, чимдалі більшій масовості й стабільно високому рівню довіри населення до їх контенту²³, «соціальні медіа» розглядаються

¹⁹International Telecommunication Union. The World in 2010. ICT: Facts and Figures [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ITU-D/ict/material/FactsFigures2010.pdf>

²⁰Социальные сети в странах СНГ развиваются активнее остального мира. 11 мая 2010, J'son & Partners Consulting [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rumetrika.rambler.ru/review/2/4327>

²¹Украина в Топ-10 по объему интернет-аудитории в Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mediabusiness.com.ua/content/view/18573/42/lang,ru/>

²²Интернет продолжает наращивать аудиторию в противоположность российскому ТВ. 11.11.2010, TNS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rumetrika.rambler.ru/review/2/4566>

²³Наприклад, згідно з маркетинговими дослідженнями лише 14 % користувачів довіряють прямій інтернет-рекламі, однак 72 % вірить рекомендаціям людей (навіть незнайомих), отриманим в інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/09/29/249996/>

нині як один з основних інструментів е-урядування, підвищення рівня «участі» громадян у діяльності державних органів та лояльності до них. Розвинені країни Заходу вже не перший рік активно модернізують власні інформаційні стратегії з урахуванням щойно згаданих революційних змін у медійно-комунікативній сфері та створюють принципово нові моделі суспільної й адміністративно-політичної взаємодії на базі використання можливостей Web 2.0. Найбільш цілісним у даному аспекті можна вважати досвід США, де перехід на стандарти Web 2.0 Адміністрацією Б. Обама був проголошений одним з пріоритетів у сфері реформування політики відкритості держави для своїх громадян. *Для України, де традиційно відзначається низький рівень довіри майже до всіх державних і соціальних інституцій, розробка та запровадження таких «мережних» стратегій комунікації між державою та суспільством видається особливо перспективною.*

Крім того, зважаючи на майже повне покриття території України мобільним зв'язком 3G (що означає принципову можливість широко-смугового доступу до мобільного інтернету будь-де у межах держави), не менш перспективною є розбудова на цій технологічній платформі систем *m-урядування та загальнонаціональних m-сервісів – від різних довідково-інформаційних до рятувально-оповіщувальних, медичних тощо.* Як свідчить досвід інших країн (США, Південна Корея, Японія та ін.), у подібних системах також широко застосовуються можливості платформи Web 2.0, що тісно інтегрована у формат мобільних пристроїв.

***Національна ІТ-сфера:
тенденції та показники фінансово-економічного розвитку,
наукове й кадрове забезпечення, ринок праці,
можливості державного регулювання***

Загалом вітчизняна ІТ-сфера протягом останніх років зберігала позитивні тенденції розвитку, хоча після 2007-2008 рр. спостерігається значне сповільнення його темпів. На думку експертів, рецесія на вітчизняному ІТ-ринку не обмежиться одним роком і досягті показників 2008 р. підприємствам навряд чи вдасться раніше, ніж у 2012 р. Водночас аналітики ринку праці у сфері ІТ наголошують на тому, що найнижчу точку кризового падіння вже пройдено, і прогнози його розвитку на наступні роки загалом оптимістичні. За даними фінансової звітності підприємств (крім бюджетних установ), у 2008 р. прибуток від звичайної діяльності до оподаткування за видом «Діяльність у сфері інформатизації» склав 431,5 млн грн (зниження на 5,2 % порівняно з 2007 р.), збитки – 566,6 млн грн (майже у 3,5 рази більше, ніж у 2007 р.) Тобто фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування підприємств, які працюють у сфері інформатизації, в цілому за

2008 р. є від'ємним і становить -135,1 млн грн. За період із січня до квітня 2009 р. спостерігалось певне покращення ситуації: зазначений показник сальдо (різниця прибутків та збитків) є позитивним і становить 80,7 тис. грн.²⁴

Можливий порятунок українського ринку ІТ, а отже й підприємств, що є його учасниками, експерти вбачають у розвитку ринків програмного забезпечення та ІТ. Проте цей сегмент, на думку фахівців IDC, залишається недооціненим і постачальниками, і замовниками.

Традиційно досить фундаментальним є наукове та кадрове забезпечення сфери ІКТ в Україні. У Національній академії наук України в галузі досліджень і розробок (ДіР) у ІТ-сфері в цілому працює близько 1500 науковців, серед яких близько 200 докторів і понад 500 кандидатів наук. Загальний штат установ Відділення інформатики НАН України складає 1299 наукових працівників, серед яких 145 докторів та 446 кандидатів наук. Розвиток ІТ-сфери безпосередньо в рамках НАН України організовує постійно діюча Координаційна рада НАН України з питань інформатизації²⁵.

За даними ВАК України, протягом 2009-го та I кварталу 2010 р. зі спеціальностей ІТ-сфери було захищено 34 докторських і 255 кандидатських дисертаційних робіт, 18 осіб отримали вчене звання старшого наукового співробітника. Понад половину всіх отриманих наукових звань серед зазначених спеціальностей, як і раніше, припадає на три: «Інформаційні технології», «Математичне моделювання та обчислювальні методи», «Комп'ютерні системи та компоненти»²⁶.

Збільшуються кількісні показники підготовки дипломованих ІТ-фахівців. Так, чисельність студентів, які завершили початковий та завершальний цикли навчання й здобули відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень у 2009 р., за даними Держкомстату, становить 69 883 особи, що на 2,1 % більше за показник 2008 р. і складає 7,4 % від загальної чисельності випускників. Збільшилася кількість випускників ІТ-спеціальностей за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями. Загальна кількість ІТ-професіоналів в Україні складає нині близько 14,4 тис. чол.²⁷

Водночас офіційний попит на ІТ-фахівців останніми роками в Україні знижується. За даними Державного центру зайнятості, упродовж 2009 р.

²⁴Доповідь про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: проект; Кабінет Міністрів України. – С. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-09-14-09-33-59/2010-09-14-09-36-42>

²⁵Там само. – С. 20.

²⁶Там само. – Дод. 1.4.2.

²⁷Там само. – Дод. 1.4.3.

роботодавцями було заявлено на 45,9 % менше вакансій за професіями ІТ-спеціалістів, ніж за 2008 р. Чисельність осіб, які перебували на обліку в центрах зайнятості як такі, що шукають роботу в цій сфері, склала 6161 чол. (зростання порівняно з минулим роком на 10,8 %). У 2009 р. було працевлаштовано 1621 особу, тобто менш, ніж кожного третього. Порівняно з 2008 р. показник працевлаштування знизився на 37,3 %. Загалом відбулося майже 10-відсоткове скорочення штату працівників ІКТ-сфери²⁸. З урахуванням збільшення попиту, спровокованого приростом чисельності осіб, які шукали роботу, така динаміка є дуже негативною. Це підтверджує і значне зниження чисельності працевлаштованих осіб. Наведені дані свідчать про те, що ринок праці у сфері ІКТ досі гостро відчуває наслідки фінансово-економічної кризи.

Зворотним боком цих процесів і тенденцій є поступовий відплив вітчизняних ІТ-спеціалістів в аутсорсингові компанії. Глобальна економічна криза, при загалом негативному впливі на українську економіку, саме в цьому секторі спричинила злет попиту серед іноземних інвесторів на українських ІТ-спеціалістів як на відносно дешеву й достатньо кваліфіковану робочу силу зі знанням англійської мови та зручним географічним розташуванням. За підрахунками Асоціації аутсорсингу Центральної і Східної Європи (СЕЕОА), на І квартал 2010 р. обсяг ринку галузевих аутсорсингових послуг в Україні зріс до 530 млн дол. за рік, що відповідає **І місцю в регіоні Центрально-Східної Європи (без Росії).** У рейтингу «Black Book of Outsourcing» **у десятиці провідних аутсорсингових компаній у регіоні ЦСЄ 7 позицій займають компанії з України.** При цьому, за даними «Ukrainian Hi-Tech Initiative», приблизно три чверті цих компаній в Україні працюють у «тіньовому» секторі і, як правило, обслуговують інтереси закордонних фірм²⁹.

Таким чином, **у галузі сьогодні має місце різкий дисбаланс між обсягом ресурсів і зусиль, витрачених суспільством на підготовку ІТ-спеціалістів, та обсягом «віддачі» від них.** Склалася ситуація, за якої Україна повноцінно використовує в своїх інтересах лише невелику частину генерованого нею ж інтелектуального капіталу і втрачає решту. Відтак цілком зрозуміло, що **попередження відпливу кваліфікованих ІТ-кадрів за кордон або в «тіньовий» сектор національної економіки стає одним із пріоритетних завдань інформаційної політики.**

²⁸ *Доповідь* про стан та перспективи розвитку інформатизації та інформаційного суспільства в Україні за 2010 рік: проект; Кабінет Міністрів України. – Дод. 1.4.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-09-14-09-33-59/2010-09-14-09-36-42>

²⁹ *Український ринок ІТ-аутсорсингу перевищує 500 млн дол. на рік* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://watcher.com.ua/2010/04/22/ukrayinskyu-rynok-it-outsorsynhu-perevyschuye-500-mln-na-rik/>

Очевидно, що в цьому становищі державі передусім належить забезпечити розгортання зворотних процесів шляхом сприяння підприємницькій діяльності в галузі, створення умов для достойного легального працевлаштування в Україні ІТ-спеціалістів, розширення для них «коридору можливостей» через збільшення державних замовлень, запуск спеціалізованих проектів у сфері ІКТ, запровадження системи грантів тощо. Зважаючи на високу динаміку змін у галузі, робити це необхідно з урахуванням прогнозів її розвитку й циклу підготовки наступної «хвилі» фахівців (4-5 років). Крім відносно обмежених бюджетних ресурсів, ефективним буде залучення й альтернативних джерел фінансування – коштів міжнародних фондів, іноземних інвесторів, ІТ-компаній, що можуть бути мотивовані як локально (наприклад, до підготовки потрібних їм фахівців), так і глобально (зокрема, до підвищення конкурентоспроможності галузі, у якій вони працюють). Загалом можна виділити декілька напрямків діяльності держави щодо оптимізації розвитку галузі:

- державний протекціонізм підприємницької діяльності в галузі (особливо – дрібних і середніх ІТ-підприємств) за допомогою спеціального податкового режиму, пільг, спрощення процедур реєстрації тощо;
- приведення державного замовлення на підготовку кадрів у відповідність до прогнозних потреб сфери ІКТ;
- налагодження оперативної перекваліфікації вітчизняних ІТ-кадрів відповідно до поточних потреб галузі;
- прискорення проникнення ІКТ у навчальні заклади;
- підтримка розвитку технопарків та профільних державних підприємств, залучення висококваліфікованих кадрів на основі конкурсно-грантової системи, забезпечення державного ІТ-сектора замовленнями відповідно до пріоритетних для держави сфер розвитку ІКТ.

Щодо останнього пункту, слід наголосити, що в Україні на сьогодні функціонує міжгалузева система територіально-виробничих наукових комплексів (технопарків). Станом на вересень 2010 р. вона нараховує 12 підприємств (ще 4 проходять процедуру реєстрації). Три з діючих парків – «Напівпровідникові технології та матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка», «Укрінфотех» та «Інтелектуальні інформаційні технології» – мають безпосереднє відношення до ІКТ³⁰. Попри помітне зниження динаміки розвитку та функціонування даної системи починаючи з 2007-2008 рр., загалом практика роботи технопарків в Україні підтверджує їх доцільність та ефективність задля

³⁰ *Про технологічні парки; Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-09-09-12-22-00/2010-09-09-12-25-43/138-2010-10-07-08-43-48>*

активізації інноваційної діяльності. Водночас треба визнати, що такий підхід до організації роботи ІТ-галузі не забезпечує стовідсоткового вирішення низки пріоритетних завдань її розвитку. З урахуванням того, що Україна є одним з визнаних у світі центрів з підготовки ІТ-спеціалістів (у тому числі – високого рівня), йдеться щонайменше про два з них: а) повноцінне використання в національних інтересах наявного кадрового та інтелектуального потенціалу галузі; б) реалізація масштабних конкурентоспроможних високотехнологічних науково-інноваційних проєктів – від їх розробки до повноцінної імплементації кінцевого продукту.

Міжнародний досвід, накопичений у цій царині, свідчить, що чи не найефективнішим шляхом виходу на такі позиції є *концентрація кращого інтелектуального капіталу в одному великому центрі, де забезпечені найсприятливіші умови для генерування та синтезу наукових досягнень і технологічних інновацій.*

Створення таких технополісів нині є поширеною у світі практикою. Так, крім загальновідомої Силіконової долини в США, існують: Кремнієве плато в Бангалорі/Бенгалуру (Індія), Кремнієвий острів у Тайвані, Кремнієва долина в Чжунгуаньцунь (Китай), величезний науково-інноваційно-промисловий комплекс ІТ на о. Кюсю (Японія), Медиконова долина в Скандинавії тощо. Сьогодні вже прийняті відповідні рішення урядами РФ та Білорусі, розпочато роботи зі створення технополіса («міста майбутнього») у підмосковному Сколкові, а також Парку високих технологій поблизу Мінська. Для цілеспрямованого створення новітніх «силіконових долин» урядами, крім цільового фінансування та затвердження певних планових орієнтирів, використовуються класичні протекціоністські важелі: особливий податковий, правовий та інвестиційний режими для суб'єктів підприємницької діяльності, спеціальна кадрова політика, створення належних умов роботи, втілення ексклюзивних містобудівних й архітектурних рішень тощо. Суттєвим є те, що такий центр-місто не обов'язково має спеціалізуватися лише на ІКТ. Наприклад, у тому ж Сколкові планується розгорнути роботи майже з усього спектра високих технологій: космос і телекомунікації, медична техніка та фармацевтика, ефективність використання енергії, інформаційні, ядерні та нанотехнології.

Специфіка вітчизняної ситуації (зокрема, украй низький ККД використання власного кадрового, інтелектуального потенціалу, ДіР) спонукає **розглянути можливість створення українського національного технополісу ІТ та інших високих технологій.** У цьому контексті надзвичайно конструктивною та актуальною видається нещодавня заява Прем'єр-міністра України М. Азарова щодо намірів уряду створити під Києвом високотехнологічне Smart Village (що можна перекласти

як «Розумне село» або «ІТ-село»), подібне до вже існуючого в Єгипті поблизу Каїра³¹.

Останніми роками **досить активно розвивається комунікація держави з представниками вітчизняної ІТ-спільноти**. Станом на 2010 р. в Україні діють близько трьох десятків професійних об'єднань і громадських організацій у сфері ІКТ.

Задля налагодження каналів зворотного зв'язку в галузі високих технологій органами влади України спільно з представниками громадськості та бізнесу було створено:

- Консультативну раду з питань інформатизації при Верховній Раді України (1998 р., мета – допомога Верховній Раді у виробленні політики у сфері інформатизації, при підготовці та затвердженні завдань національної програми інформатизації з урахуванням найновіших досягнень і технологічних рішень);

- Громадську раду при Державному комітеті інформатизації України (2008 р., мета – забезпечення проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики у сфері інформатизації, формування та використання національних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства);

- Міжгалузеву раду з питань розвитку інформаційного суспільства (2009 р., мета – підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо реалізації державної політики з питань розвитку інформаційного суспільства та інтеграції України до глобального інформаційного простору).

Можна констатувати, що **в галузі ІКТ зусиллями громадськості, бізнесу й держави на сьогодні формально створено необхідну організаційну базу для взаємодії**. Водночас на рівні практичної роботи мають місце систематичні випадки порушення органами центральної та місцевої влади порядку обговорення та оприлюднення нормативних і регуляторних актів, ігнорування звернень професійних об'єднань і громадських організацій, порушення термінів їх розгляду.

Міжнародні зв'язки та зобов'язання

Україна взяла участь в обох етапах Світового саміту інформаційного суспільства, за результатами яких було ухвалено Женевську декларацію принципів, Женевський план дій, Туніські зобов'язання і Туніський порядок денний інформаційного суспільства. Відповідно до цих документів уже в 2010 р. усі національні уряди мають розробити й ухвалити всеосяжні, націлені на перспективу та життєздатні електронні стратегії,

³¹Кабмін має намір заснувати «розумне село» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2010/12/4/5643853/>

що мають бути невід’ємними складовими національних планів розвитку та стратегій подолання бідності. А в 2015 р. – кожна країна має прозвітувати перед міжнародною спільнотою за досягнення конкретних контрольних показників розвитку інформаційного суспільства³².

Приблизно з кінця 2009 року спостерігається певне позбавлення законотворчої діяльності в зазначеному напрямку. Так, за цей період було розроблено низку важливих документів, а саме: проект Концепції запровадження електронного урядування в Україні; технічні специфікації на електронний цифровий підпис та електронний документообіг; проекти Закону України «Про електронну комерцію», а також прийнято Закон України «Про захист персональних даних». **Водночас, на відміну від багатьох країн світу і всупереч рішенням і домовленостям Женевського (2003 р.) та Туніського (2005 р.) самітів з розвитку інформаційного суспільства, Україна досі не прийняла ані Стратегію розвитку інформаційного суспільства, ані Стратегію впровадження електронного урядування.**

Триває процес міжнародної співпраці з країнами Євросоюзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та згідно з розділом «Інформаційне суспільство» (проект розділу включено до Угоди 2007 р., протягом 2008 р. сторонами в цілому узгоджений його зміст). Продовжується співпраця щодо підготовки до імплементації актів *acquis* ЄС, зазначених у відповідних додатках до Угоди про асоціацію, та підтримки України, зокрема шляхом:

- визначення оцінки відповідності *acquis* ЄС нового проекту закону про електронні комунікації, переданого до парламенту в грудні 2008 р., упродовж законодавчого процесу;
- зміцнення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора у галузі зв’язку з метою забезпечення його здатності вживати відповідних регуляторних заходів і впроваджувати власні рішення та регуляторні акти, а також гарантувати чесну конкуренцію на ринках за підтримки проектів Твіннінг, включаючи участь регуляторів ЄС;
- обміну інформацією та досвідом реалізації ініціативи ЄС «2010» з метою розробки та впровадження е-стратегій в Україні, включаючи запровадження Національної концепції розвитку телекомунікацій та державної програми «е-Україна»³³.

³²Володимир Семиноженко: «Нам потрібно буде трансформувати суспільство телеглядачів в інформаційне суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/3000/3760/70261/>

³³Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію: міжнародний документ від 20.11.2009 № 994-990 – С. 27-28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_990

Залишилося *неузгодженим питання додатку* до розділу «Інформаційне суспільство», в якому одним з пріоритетів визначено адаптацію українського законодавства до вимог Директиви від 08.06.2000 р. № 2000/31/ЄС про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної торгівлі на внутрішньому ринку (директива про «е-торгівлю»). На сьогодні ЄС пропонує термін адаптації відповідного законодавства України до вимог означеної Директиви не більше 1 року.

Необхідно підкреслити, що з метою адаптації українського законодавства та нормативно-технічної бази до вимог зазначеної Директиви необхідно виконати комплекс робіт, серед яких основними є:

- розроблення та прийняття ряду необхідних для електронного цифрового підпису стандартів і регламентів, внесення змін до існуючих законодавчих і нормативно-правових актів (Цивільний та Господарський кодекси України, закони України «Про електронний цифровий підпис», «Про захист прав споживачів» та ін.;
- прийняття нових законодавчих і нормативно-правових актів, насамперед законів «Про електронну торгівлю», «Про захист персональних даних»³⁴;
- напрацювання процедур вирішення спорів за участю електронного документа та прийняття доказів в електронній формі, процедур експертизи електронних документів, аналогічних експертизі паперових документів.

Крім того, імплементація в Україні зазначеної Директиви потребує аналізу відповідності та при необхідності адаптації таких Директив ЄС, як Директива 97/7/ЄС про захист споживачів у випадку дистанційних контрактів, Директива 2002/58/ЄС стосовно захисту персональних даних і захисту особистих даних в електронному комунікаційному секторі, Директива 98/6/ЄС про виробництво споживчих товарів з інформацією про ціну товарів, що пропонуються споживачам тощо.

У зв'язку з цим українська сторона дотримується позиції, що період здійснення всіх заходів, необхідних для адаптації законодавства України до вимог Директиви від 08.06.2000 р. № 2000/31/ЄС може бути зменшено до 3 років.

Відповідно до п. 8 Положення про Українську частину Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом), що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.1998 р. № 1074, утворено

³⁴Нині Закон України «Про захист персональних даних» прийнятий ВРУ і набуває чинності з 01.01.2011р. На розгляді Верховної Ради нині знаходяться три проекти Закону України «Про електронну торгівлю» від 18.02.2010 р. № 6086, від 04.03.2010 р. № 6086-1 і від 16.03.10 р. № 6086-2

Підкомітет № 7 «Наука та технології, дослідження та розробки, освіта, культура, громадське здоров'я, інформаційне суспільство та медіа». У рамках засідань Підкомітету забезпечується постійний робочий діалог між центральними органами виконавчої влади України та відповідними підрозділами Європейської Комісії з окремих питань соціально-економічного розвитку сторін, співробітництва у сфері освіти, науки, культури, охорони здоров'я та інформаційного суспільства.

Міжнародне співробітництво в науково-освітній сфері

Український Академічний Грід об'єднав 23 потужні обчислювальні комплекси НАН та МОН України в єдину систему з підключенням до міжнародних грид-мереж, що дало українським ученим можливість участі в міжнародних проєктах з доступом до світових ресурсів (проєкти CERN, EGI, EGEE). Український Академічний Грід є членом потужної, найбільшої у світі грид-організації WLCG (Worldwide LHC Computing Grid – всесвітній обчислювальний грид для LHC), створеної в CERN для обробки й аналізу даних великого адронного колайдера (LHC). Україна є повноправним членом європейського грид-проєкту EGI (Європейська грид-ініціатива), який з наступного року об'єднає національні грид-інфраструктури європейських країн. У НТУУ «КПІ» відкрито Українське відділення міжнародного Світового Центру даних (СЦД), що дало змогу приєднатися до мережі 52 світових центрів наукових даних. Функціонує інформаційний портал, що містить національні дані з фізики твердої землі, сонячно-земної фізики, океанографії тощо, актуалізація яких забезпечується партнерами СЦД – науковими установами НАН України³⁵.

В Україні в межах реалізації Міждержавної програми створення мережі інформаційно-маркетингових центрів, ратифікованої Законом України від 3.04.2003 р., розгорнута електронна система ContentNet (www.content.net.ua). Вона дає змогу здійснити процес вбудовування інновацій в глобальну економічну діяльність, що має стати основою інформаційного суспільства.

³⁵ *Доповідь* про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік: проєкт; Кабінет Міністрів України. – К. – 2009. – С. 86-87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0005120-09>.

Довідково, в Україні прийнято спеціальну «Концепцію Державної цільової науково-технічної програми впровадження і застосування грид-технологій на 2009-2013 роки», схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 1421-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1421-2008-%F0>

Висновки

Загалом динаміка розвитку інформаційного суспільства в Україні протягом останніх років є стабільно позитивною, і це можна вважати сталою тенденцією. Зокрема, є усі підстави стверджувати, що в коротко- й середньостроковій перспективах на теренах нашої держави триватимуть процеси повномасштабної імплементації інтернет-сервісів та відповідних технологій, конвергенції традиційних і розвитку нових медіа-форматів на технологічній платформі інтернет. **Уже зараз в Україні стрімко формується масова інтернет-аудиторія та специфічне мережеве соціокультурне середовище, що за своїми основними параметрами буде подібним до таких у розвинених країнах.** Триватиме диверсифікація аудиторії, формування нових моделей інформаційного споживання, соціальної та політичної активності тощо.

Водночас у міжнародних рейтингах за основними показниками індексів розвитку ІС **Україна утримує позиції середні/нижче середніх і до того ж відстає від середньосвітового рівня за темпами його розвитку.** Вітчизняна практика розбудови інформаційного суспільства залишається здебільшого фрагментарною та ситуативною і поки що значно більше залежить від ринкової кон'юнктури й суспільних ініціатив, аніж від рішень і діяльності органів державної влади. Невирішеним залишається цілий комплекс проблем нормативно-правового, організаційно-технічного, науково-методичного, інформаційно-аналітичного, ресурсного забезпечення розбудови інформаційного суспільства. Значна кількість рішень із цих питань має декларативний характер, механічно «пересаджена» із законодавства та/чи досвіду інших країн без урахування національних особливостей. Однією з головних причин такої ситуації є фактична **відсутність системної, багаторівневої, нормативно підкріпленої, базованої на певній ідеології та стратегії галузевої державної політики.** Тому, незважаючи на низку незаперечних здобутків та амбітних планів (наприклад, розгортання національної 4G-мережі), потрібно констатувати наступне.

1. Спостерігається низка сталих **негативних тенденцій у динаміці показників розвитку:**

- збереження значного дисбалансу між віковими, регіональними аудиторіями вітчизняного сегмента мережі інтернет: Київ та міста-мільйонники досі залишаються основним джерелом вітчизняної інтернет-аудиторії (на 6 міст припадає 25 % від загальної інтернет-аудиторії). Крім того, інтернет на сьогодні залишається переважно молодіжним середовищем – частка користувачів старше 45 років складає лише 18 % від загальної кількості;

- ступінь розвитку широкосмугового доступу до мережі інтернет (один з найактуальніших глобальних трендів) в Україні можна оцінити як критично низький. Рівень проникнення таких послуг в Україні складає лише 4,17 %, що значно нижче середньосвітового показника – 7,02 %;

- амбітні за своєю суттю проекти (на кшталт Національного проекту «Відкритий світ» – створення інформаційно-комунікаційної 4G освітньої мережі національного рівня) не завжди мають повноцінне обґрунтування в сенсі перспектив використання та готовності України функціонувати в межах подібних систем на технологічному, управлінському, економічному, освітянському, політичному рівнях.

2. Зберігаються **значні прогалини на нормативному рівні** (включно з міжнародними зобов'язаннями):

- усупереч рішенням і домовленостям Женевського (2003 р.) та Туніського (2005 р.) самітів з розвитку інформаційного суспільства Україна досі не прийняла ані Стратегію розвитку інформаційного суспільства, ані Стратегію впровадження електронного урядування;

- в Україні досі не прийнято низку ключових документів, що мають сприяти формуванню розвиненого інформаційного суспільства: Інформаційний кодекс України, Стратегія розбудови інформаційного суспільства, не створено Національну систему індикаторів розвитку інформаційного суспільства.

Рекомендації

З метою подолання негативних тенденцій у розбудові інформаційного суспільства України та надання цьому процесу системності та впорядкованості необхідно здійснити низку заходів.

1. Має бути вжито заходів задля зміни самого розуміння суті й сенсу розвитку ІС в Україні, подальшої механічної технологізації проблеми розвитку інформаційного суспільства та створено належні умови для розбудови суспільства, що базується на знаннях. Цей процес має бути підпорядкований Президенту України та спрямовуватися в межах Програми економічних реформ і Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу. Зокрема пропонується:

- прийняття Указом Президента України нового концептуального документа – **Стратегії розбудови інформаційного суспільства** (з подальшим переглядом пріоритетних напрямів кожні 3 роки), яка б визначала ключові параметри нового типу суспільства, пріоритети розвитку, конкретні цілі та механізми їх забезпечення. На концептуально-програмному рівні Стратегія має базуватися на нині чинних основних профільних актах – законах України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки», а також Національній програмі інформатизації – продовжувати їх і роз-

вивати (або коригувати) основні їх положення. У Стратегії мають бути розкриті програми дій та/або системи заходів за ключовими напрямками розбудови ІС в Україні (докладніше див. с. 12);

- з метою контролю за виконанням Стратегії вбачається доцільним створити при Президентові України Національну раду з розбудови інформаційного суспільства в Україні під його головуванням та зі входженням до її складу представників органів державної влади, що відповідають за інформатизацію, науковців, представників відповідних недержавних організацій і тих політичних сил, що зацікавлені в розвитку нового, конкурентного типу суспільства в Україні.

2. Прийняття **Інформаційного кодексу України**. Для цього, необхідні: 1) визначення внутрішньої структури та ієрархії актів інформаційного законодавства України на рівні правової доктрини; 2) прийняття необхідних змін та доповнень до законів України, що регулюють інформаційні відносини (щонайменше – нової редакції базового Закону України «Про інформацію», який навіть з останніми змінами 2005 року багато в чому є застарілим); 3) інкорпорація галузевого законодавства, тобто визначення відповідної сукупності нормативно-правових актів і розміщення її у Зводі законів України як окремого розділу – «Інформаційне законодавство». Такі кроки дозволять упорядкувати інформаційні відносини в Україні в межах чіткої ієрархії законів та єдиної системи правових норм і понять.

3. Потребує актуалізації процес створення та практичної імплементації **Національної системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства**, за відсутності якої Україна не має основного інструменту моніторингу й оцінки ситуації у сфері розвитку ІТ та інформаційного суспільства в Україні. Така система має врахувати вже розроблені пропозиції Державним комітетом з питань науки, інновацій та інформатизації України для Держкомстату, однак із доопрацюванням з огляду на необхідність гармонізувати дані показники з відповідними європейськими критеріями вимірювання інформаційного суспільства.

4. Доречним є ініціювання створення в межах проекту «Східне партнерство» спеціальної європейської програми, в межах якої відслідковувались би тенденції розвитку інформаційного суспільства, і зокрема порівнювались б статистичні дані (індикатори) такого розвитку, в країнах-учасниках згаданого проекту. Це дозволило б принаймні на рівні підходів до формування масивів статистичних даних уже нині адаптуватися до вимог ЄС.

5. У довгостроковій перспективі Україна потребує перегляду державної політики щодо залучення інтернет-користувачів до активнішого соціального життя в інформаційному суспільстві. Крім традиційних для будь-якої демократичної країни проблем залучення громадян до

функціонування систем електронного урядування, об'єктивною потребою є вирівнювання регіонального розподілу кількості інтернет-користувачів з метою збільшення рівня проникнення інформаційної інфраструктури в сільську місцевість і здешевлення її використання.

6. Важливими залишаються проблеми призупинення на засадах матеріального та морального стимулювання «відток мізків», трудової міграції за межі країни фахівців високого рівня та налагодження системи пожиттєвого навчання, а також інноваційного реформування ринку праці та забезпечення його гнучкості на засадах упровадження прямих і зворотних зв'язків між ринками праці та ринками фахової підготовки й перепідготовки (післядипломної освіти).

7. Задані проблеми зумовлюють необхідність структурної реорганізації освітньої системи та істотне збільшення бюджетних і позабюджетних видатків на освіту в тій частині, що стосується науково-дослідницької роботи викладачів та студентів. У перспективі треба перетворити українські університети за кращими західними взірцями у центри науково-дослідницької роботи й технологічних інновацій, а також позбавити статусу «національний» університети й інші освітні заклади, що не відповідають даним критеріям і не будуть конкурентоспроможними на національному, європейському та світових освітніх ринках.

8. Необхідно розробити конкретні державні механізми для забезпечення стратегічного розвитку економіки в напрямі «десировинізації» та збільшення у структурі економіки питомої ваги інтелектуальних послуг, що базуються на новітніх наукових знаннях; збільшити частку ринкової економіки в секторі ІКТ з відповідним зменшенням державних дотацій та протекціонізму; впроваджувати заохочувальну фіскально-податкову політику для розвитку спектра послуг ІКТ.

9. В Україні назріла дебіюрократизація на засадах упровадження технологій електронного урядування держапарату. Це зумовлює необхідність налагодження системного діалогу між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства шляхом використання новітніх ІКТ.

Враховуючи складну демографічну ситуацію, необхідно залучати старше покоління до використання сучасних інформаційних технологій, і зокрема мережі інтернет. На сьогодні лише 3 % від загальної кількості користувачів становлять особи старші 60 років, що фактично означає їх виключність із загальнодержавних процесів розбудови нового типу суспільства, хоча одним із гасел європейських програм інформатизації було й залишається таке: «Нікого не залишати позаду». Як відомо, кількість лише пенсіонерів в Україні сягає 13,7 млн осіб, отож майже третина населення держави залишається поза межами важливих суспільних процесів.

**Матеріали засідання
«круглого столу»
14 грудня 2010 р.**

**Список учасників засідання «круглого столу»
«Інформаційне суспільство в Україні:
глобальні виклики та національні можливості»,
що відбувся 14 грудня 2010 р.
в Національному інституті стратегічних досліджень**

БАРАНОВ Олександр Андрійович	Директор Департаменту модернізації державної служби Головного управління державної служби України
БОЙКО Наталія Леонідівна	Старший науковий співробітник Інституту соціології НАН України
ВЕРНЕР Ігор Євгенович	Заступник директора Департаменту інформатизації Державного комітету статистики України
ВИДРІН Дмитро Гнатович	Заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України
ГУЛЯЄВ Кирило Дмитрович	Співробітник Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України
ДУБОВ Дмитро Володимирович	Завідувач відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень
ЄМЕЛЬЯНЕНКОВ Борис Миколайович	Член Національної комісії з питань регулювання зв'язку України
ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович	Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень
ЖИЛЯЄВ Ігор Борисович	Заступник завідувача Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти
КОТОВА Аліна Борисівна	Завідуюча відділом Міжнародного науково-учбового центру інформаційних технологій і систем НАН України
ЛИСИЦЬКИЙ Ігор Вікторович	Президент Асоціації «Інформаційні технології України»
МАКАРЕНКО Євгенія Анатоліївна	Провідний науковий співробітник Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

МОТОРІНА
Тетяна
Анатоліївна

Директор Інформаційно-обчислювального центру
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ОЖЕВАН
Микола
Андрійович

Головний науковий співробітник відділу досліджень
інформаційного суспільства та інформаційних стра-
тегій Національного інституту стратегічних дослі-
джень

ПЕТРОВ
Валентин
Володимирович

Завідувач відділу Служби безпеки України

ПЕТУХОВ
Іван
Михайлович

Віце-президент Українського союзу промисловців і
підприємців

ПИЛИПЧУК
Володимир
Григорович

В. о. директора Науково-дослідного центру правової
інформатики Академії правових наук України

ПРИХОДЬКО
Оксана
Дмитрівна

Експерт Комісії Українського союзу промисловців і
підприємців з питань науки і ІТ

РУБАНЕЦЬ
Олександра
Михайлівна

Професор кафедри філософії Національного техніч-
ного університету України «Київський політехнічний
інститут»

САВИЦЬКИЙ
Артем
Йосифович

Директор Центру інформаційних систем Національ-
ного технічного університету України «Київський
політехнічний інститут»

СЕМЕНЧЕНКО
Андрій
Іванович

Член Консультативної ради з питань інформатизації
при Верховній Раді України

СИДОРЕНКО
Олексій
Олексійович

Керівник Управління комп'ютеризованих систем
Апарату Верховної Ради України

ТРОФИМЧУК
Олександр
Миколайович

Заступник директора Інституту телекомунікацій і
глобального інформаційного простору НАН України

ХЛЕВИЦЬКИЙ
Віталій
Борисович

Начальник управління Служби безпеки України

ЦИМБАЛЮК
Віталій
Степанович

В. о. завідувача відділу проблем інформаційного пра-
ва Науково-дослідного центру правової інформатики
Національної академії правових наук України

ЖАЛІЛО Я. А.,

перший заступник директора

Національного інституту стратегічних досліджень

Шановні колеги!

Тема «круглого столу» є футуристичною та перспективною на противагу думці про те, що мовляв, немає сенсу говорити про інформаційне суспільство, якщо в багатьох секторах економіки панують доіндустріальні уклади. Ми ще недостатньо усталилися в індустріальному укладі виробництва і відповідно суспільства. То чи дійсно не належать розмови про інформаційне суспільство до захмарних мрій, що не мають нічого спільного ані з реальністю, ані з тими завданнями, що постають наразі перед державою?

Інформаційне суспільство набуває поширення у світі, долає національні межі, а це означає, що викликів з боку глобального інформаційного суспільства нам не оминати, й Україна має бути адекватною цим викликам. Це вже не просто питання іміджу, а й питання конкурентоспроможності, адекватної участі країни в міжнародних суспільних процесах, у громадській, безпековій, економічній, політичній та інших сферах, спроможності забезпечити модернізацію суспільства відповідно до викликів, що постають перед нами в інформаційній сфері. Та посткризова ситуація, в якій сьогодні перебуває наша країна, її суспільство, її економіка – це можливість по-новому розпочати черговий оберт нашого розвитку. У тому числі з урахуванням створення оптимальних умов для формування в Україні адекватного на світовому рівні інформаційного суспільства.

Надаю слово для презентації позиції Інституту щодо заявленої проблематики завідувачу відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Дмитру Володимировичу Дубову.

ДУБОВ Д. В.,

завідувач відділу досліджень

інформаційного суспільства та інформаційних стратегій

Національного інституту стратегічних досліджень

Представлення доповіді «Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики і національні можливості».

СЕМЕНЧЕНКО А. І.,

член Консультативної ради з питань інформатизації

при Верховній Раді України

Дякую, що запросили мене. Ми сьогодні обговорюємо дуже важливу тему. І передусім маємо знайти відповідь на принципові питання.

По-перше, що таке інформаційне суспільство? Яким є його визначення, система критеріїв, мета створення, які показники ми маємо вимірювати і що моніторити? Маємо побудувати модель, що надаватиме можливість прогнозування. Оцінювати потрібно не тільки те, що є, бо в доповіді прозвучала оцінка поточного стану, а що буде за рік-два. Виходячи з того, що ми сьогодні робимо і робитимемо найближчим часом. Питання досягнення мети – питання стратегічне. Його сьогодні порушено, але якщо не вирішено питання аналізу, не зроблений прогноз, то про яку стратегію може йтися? Отже, для початку потрібно розробити модель інформаційного суспільства, яке ми бажаємо побудувати.

Хто має її розробляти? Це складне питання. Так сталося, що протягом 2010 року один з органів влади пережив зміну 4 керівників і 300 реструктуризацій, остання з яких відбулася за наказом Президента. На сьогодні взагалі не визначено, хто займатиметься проблемою інформатизації та розбудовою інформаційного суспільства. Які є для цього ресурси? Стратегія має підкріплюватися чіткими термінами, чіткими ресурсами, тобто має бути розроблена програма, що передбачає залучення і ресурсів з бюджету.

Отже, проблем дуже багато, але не можна сказати, що вони зовсім не вирішуються. Вчора уряд прийняв цікавий документ, що, зокрема, визначає, що таке інформаційне суспільство. Йдеться про Концепцію розвитку електронного урядування в Україні. За основу був узятий Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства». Концепція визначає електронне урядування та електронний уряд як інструменти розбудови інформаційного суспільства, але ними не обмежується. Є ще електронна комерція, електронна освіта, медицина. Розпочатий процес має бути обов'язково підтриманий відповідною нормативною базою.

Тепер щодо стратегії. Ми могли мати її вже у 2010 році, але, на жаль, навіть не розпочали роботу. Були плани у Держкомітету з питань науки, новацій та інформатизації, але відбулися зміни... Є низка інших важливих документів, що на сьогодні не прийняті. У зв'язку з цим постає питання наукового супроводу цього процесу. Немає у нас справжньої наукової підтримки, немає викладок механізмів, що сприяють розвитку інформаційного суспільства. Через неналагодженість співпраці держави з громадськістю та бізнесом не відпрацьований механізм використання ресурсів. І все це на тлі того, що 2011 рік визначений роком освіти і розвитку інформаційного суспільства. Дякую.

ПЕТУХОВ І. М.,

*віце-президент Українського союзу
промисловців і підприємців*

Данной тематики я касался недавно, когда делал доклад на тему IT-технологий для дипломатического корпуса. В первую очередь обратил внимание на преподавание IT-услуг. Согласно статистическим данным только 10 % наших специалистов отвечают нужному уровню. На обучение молодых специалистов уходит больше года... С таким качеством образования нам будет тяжело двигаться к информационному обществу.

Андрей Иванович поднял важный вопрос: кто же будет заниматься информационным обществом? Из названия Комитета, трансформированого в агентство, исчезло слово информатизация. У нас вакуум. Общественные организации, работающие в области IT, высказали готовность взять на себя регуляторные функции. За 18 лет у нас было и министерство, вернее, комитет, и Национальное агентство при Президенте Украины, но государство по-прежнему не способно взять на себя необходимую ответственность. Наверное, сначала действительно нужно посмотреть глобально: какой орган государственной власти должен отвечать за развитие информационного общества? Комиссии при Президенте недостаточно, нужно обратить внимание на создание специального органа.

Возвращаясь к образованию, я делал обзор внедрения информатизации в области образования, правовых основ по этой проблеме. Что я могу сказать? Проблемы возникают даже в мелочах. Ну, собираются персональные данные по учащимся, создаются сайты... Создана прекрасная программа «Відкритий світ», но... Она очень быстро появилась и в ней информации недостаточно. Если речь идет о 4-G-технологиях, то насколько они будут отвечать экологическим требованиям? Очень много вопросов, которые нужно кому-то задать. Какой орган власти будет отвечать по новой административной реформе за процесс информатизации? Спасибо.

ДУБОВ Д. В.:

Під час підготовки доповіді найбільше проблем у нас виникло із соціологічними даними та статистичною звітністю. Оскільки тут сьогодні присутні представники статистики та соціології, хотілося б їх почути.

ВЕРНЕР І. Є.,

*заступник директора Департаменту інформатизації
Державного комітету статистики України*

По-перше, Держкомстат готовий співпрацювати у сфері збору інформації, визначення маркерів, проведення моніторингів. Просто у статистиці важливим є визначення вибірки, на підставі якої здійснює об-

стеження. Тут мало визначити систему показників. Для початку потрібно виконати роботу, яка б надавала методологію формування вибірки тих суб'єктів, респондентів, які залучатимуться до статистичного спостереження. Це питання дуже наукомістке. Але співпрацювати ми готові. Понад те, ми використовуємо форми, що при проведенні обстеження збирають інформацію щодо наявності комп'ютерної техніки, здійснення доступу до інтернету та використання відповідних технологій.

БАРАНОВ О. А.,

*директор Департаменту модернізації державної служби
Головного управління державної служби України*

В докладі указані три головні черти, які відносять інформаційне суспільство до попередніх. Все це є наслідком одного феномена, що заключається в тому, що результати будь-якої людської діяльності сьогодні найважливішим чином залежать від змісту і якості інформаційних процесів. Людина потребує найкращу інформацію, швидшу і надійну, і для цього розвивається інфраструктура. Тому використовуються комп'ютери і впроваджуються інтернет-технології. А ми повинні перш за все говорити про інформаційні процеси, їх якість, їх структуру і організаційну форму.

Тепер що стосується програми інформатизації. Авторі доповіді дуже уважливо читали Закон України «Про національну програму інформатизації», а також Концепцію національної програми інформатизації. Отже не Концепція призводить до того, що інформатизація заміняється технократизацією, до насичення технічними засобами і системами, комп'ютерами і локальними мережами. Це перевертання суті ідеї національної програми інформатизації. Чому вона погана? Просто роблять те, що вигідніше. На час свого створення вона була передовою, найбільш уважно звертаючи увагу на питання державного управління. І хоча соціальні питання торкалися менше, в Концепції присутні розділи, пов'язані з культурою, здоров'ям, пенсійним забезпеченням і т. д. і т. п.

Тепер що стосується модернізації сучасного руху. Авторі доповіді пропонують написати стратегію і затвердити указом Президента. А чи має це сенс? Такого ж документа, тільки в іншому виконанні. Зовсім правильно, і це підмітили автори, що очолити відповідну політику повинен Президент країни. Ще академік Глушков говорив: дуже важливий ефект першого особи. Якщо перша особа навіть найменшої компанії, не говорячи про міністерство або країну, буде підтримувати ідеологію впровадження інформаційних технологій, справа піде. Без такої підтримки впровадження комп'ютерних технологій, що вимагає від людей інтелектуального напруження, буде йти

медленно, что мы и видим сегодня. В этой связи предложение о создании органа под руководством Президента для оперативного рассмотрения вопросов построения информационного общества, очевидно, очень полезно. Этот орган должен рассматривать не просто конкретные проекты, но прежде всего общенациональные проекты. Чтобы не появлялось как нечто вроде социальных карточек, которые инфраструктурно не поддерживаются ни одним ведомством. Тогда расходование средств будет эффективным. Чтобы не получилось, как с информатизацией в средней школе на протяжении последних восьми лет. Внедрялись компьютеры и локальные сети, а ведь разработчики знают, что 80 % всех усилий и средств выделяется на программное обеспечение. В школе очень мало предметов, которые преподаются в мультимедийном режиме, и очень мало преподавателей, владеющих именно информационными технологиями. Задача министерства образования, на мой взгляд, заключается в том, чтобы внести живую ткань в учебный процесс, что напрямую связано с использованием информационных технологий, а не просто загромождать классы компьютерами и опутывать сетями.

Орган при Президенте должен генерировать условия для внедрения информационных технологий в ткань государственного управления, в общество в целом. Условия нужны для формирования спроса на информационные технологии и соответствующие предложения. Это означает, что бизнесу нужно развязать руки, чтобы он мог использовать информационные технологии не только для внутрибизнесовых процессов, но и для оказания услуг населению. Когда мы научим население понимать преимущество информационных технологий, будет сформирован соответствующий спрос.

На сегодня в высших учебных заведениях, к сожалению, ни экономисты, ни другие специалисты не овладевают специальными прикладными программами, которые должны использоваться ими в профессиональной деятельности. Три года назад я сделал исследование о количестве специалистов, востребованных в бизнесе. Цифры поражающие. Программистов высшая школа выпускает 300 % от потребностей работодателей, из этих 300 % только 87 % после выпуска получают работу с первого раза. Устраивается только 57 % системных программистов. Это говорит о том, что высшая школа выпускает не тех, кого хочет работодатель, и он вынужден доучивать нужные ему кадры. Это очень большая проблема. Создание благоприятных условий связано прежде всего с законодательством, и коллеги предложили принять Информационный кодекс Украины. Однако при этом применяют термин *инкорпорация*, хотя юристы знают, что должно использовать термин *кодификация*. И это самый верный термин на сегодня, потому что надо серьезно пересматривать законодательство. Потенциал для этого

у нас есть. На Межпарламентской ассамблее стран СНГ уже принят Информационный кодекс, авторами первой части которого являются украинские специалисты, в частности ваш покорный слуга. Что касается закона об информации. В 1992 году Закон признал информацию в качестве объекта собственности. К сожалению, Гражданский кодекс в редакции 1993 года по сути аннулировал это положение, что приводит к очень многим отрицательным последствиям.

Теперь индикаторы. Для начала их нужно определить как таковые, понять, где и каким образом будут собираться достоверные сведения для обсчета Госкомстатом. Компании, исследовавшие интернет-рынок, говорят, что 50 % пользователей живут в Киеве и Киевской области. Разделите 15 миллионов пополам – это будет 7,5 миллионов. В Киеве и области живет 7,5 миллионов? Вот это и есть лукавство индикаторов.

Еще один важный вопрос – место Украины в мировых рейтингах, связанных с вопросами информатизации. Данные для этих рейтингов берутся из открытых источников. К сожалению, ни ведомство, отвечающее за информационные технологии, ни ведомства, их внедряющие, не размещают соответствующие данные в открытых источниках. Поэтому эксперты, которые составляют информационные рейтинги, не могут найти соответствующую цифру. Мы не отсталая страна, мы очень много делаем в области внедрения информационных технологий, возможно, пока неорганизовано, но можем лучше.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую за ґрунтовний розгляд питання. Передаю слово Пилипчуку Володимиру Григоровичу.

ПИЛИПЧУК В. Г.,

*в. о. директора Науково-дослідного центру
правової інформатики Академії правових наук України*

Співробітники нашого Центру брали безпосередню участь в опрацюванні основних на сьогодні базових законів інформаційної сфери, а також спільно з присутніми тут колегами з Верховної Ради опікуються проблемами системної інформатизації та законотворчої діяльності. Сьогоднішня дискусія є досить актуальною, тому хотів би подякувати колегам з Інституту стратегічних досліджень за те, що порушили цю тему. Хотів би зосередитися на двох аспектах: системному та прикладному.

Щодо системного, то, гадаю, всі погодяться з тим, що за останні 20 років в Україні відбулася інформаційна революція. Три приклади: телебачення, мобільний зв'язок, комп'ютерні технології. 20 років тому ми навіть мріяти не могли про те, що маємо сьогодні. Минуло менше часу, ніж

вік однієї людини – настільки стрімкими є зміни. На основі відповідних технічних змін почали формуватися нові суспільні відносини. І тому, мені здається, треба розглядати питання у двох площинах: гуманітарній і технологічній. Дослідження, проведені раніше, приділяли увагу саме технічним процесам і технологіям, що було виправдано на етапі становлення. Натомість сьогодні до справи мають долучатися також політологи, соціологи, економісти та спеціалісти з правових наук й інші.

Стосовно конкретних прикладних проблем, на яких ми маємо зосередити основну увагу в найближчій перспективі. Насамперед – це вивчення глобальних викликів і загроз в інформаційній сфері. Основною метою є забезпечення інформаційного суверенітету України. Другий напрям – формування суспільно-політичних і державно-правових основ розбудови інформаційного суспільства, тому що без цього рухатися далі дійсно неможливо. У зв'язку з цим постає питання щодо уточнення завдань, функцій і повноважень центральних органів виконавчої влади у світлі адміністративної реформи. Відбулися кардинальні зміни, й слід знову повертатися до уточнення, зокрема юридичного, закріплення відповідальності в тій чи іншій сфері. Третій напрям – це розробка міжнародно-правових проблем інтеграції України у світовий інформаційний простір і, зокрема, забезпечення інформаційної безпеки держави. За Конституцією України (ст. 17) забезпечення інформаційної безпеки є основною функцією держави і справою всього Українського народу.

Головним завданням є вирішення проблем, що стосуються безпеки реалізації прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері. Наведу лише один приклад, що стосується цілком позитивного явища інтеграції України в Європу. Хотів би звернути вашу увагу на деякі пропозиції наших партнерів. Зокрема, запровадження нових закордонних паспортів з біометричними показниками. Одразу постають питання: хто зберігатиме цю інформацію? Який буде доступ до неї? І чи не буде так, що завтра вона з'явиться у вільному доступі? Крім того, чи поширюються відповідні вимоги на громадян країн Європейського Союзу? Якщо у нас паритетні відносини, то це питання є досить правомірним. На мою думку, цей комплекс питань має вирішувати, зокрема, новостворена державна служба захисту персональних даних. Вона передбачена відповідним Законом, що набуває чинності з 2011 року. На завершення хотілося б наголосити: ми не маємо права забувати про технологічний блок, тому що на порядку денному є формування електронного парламенту (це дійсно вимога часу, і досвід провідних країн світу про це свідчить), електронного урядування та відповідного розвитку системи інформатизації на регіональному рівні. Дякую за увагу.

ДУБОВ Д. В.:

Дякую. Хотів би зробити ремарку щодо технологічного та гуманітарного вимірів проблеми. Ми не стверджуємо, що слід забути про технології. Йдеться про те, що коли досягнуто певного технологічного рівня розвитку, більшого чи меншого, з'являється проблема вимірювання соціальних змін, соціуму внаслідок впровадження електронно-комп'ютерних технологій. Є така формула: «традиційна форма управління плюс інформатизація дорівнює марнотратна форма державного управління». Іншими словами, в процесі інформатизації має відбутися якісний перехід до нових соціальних реалій, зміни мають стосуватися передусім гуманітарної сфери. Інакше інформатизація позбавлена сенсу. Але ж навіть якщо ці зміни відбуваються, ми не можемо їх виміряти, отже, не маємо відповідних верифікованих даних. Слово нашим соціологам.

БОЙКО Н. Л.,

*старший науковий співробітник
Інституту соціології НАН України*

Доброго дня. Я представляю Інститут соціології, тому хотіла б пропонувати нашому доповідачу щодо відсутності соціологічних та інших відкритих даних. Наш інститут починаючи з 2002 року регулярно проводить дослідження з питань розвитку інформатизаційних процесів в Україні, і саме зараз дані дозволяють свідчити про значущі позитивні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві у цій сфері.

Інтернет сьогодні є територією, на якій активно спілкуються та отримують інформацію, продають і купують, рекламують та оплачують товари і послуги, користуються можливостями банкінгу, голосують, відпочивають, розважаються тощо.

Результати моніторингового дослідження з питань розвитку інформатизаційних процесів в Україні (вибірка становить 1200 осіб і репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними ознаками – вік, стать, освіта, тип поселення тощо) фіксують певне зростання кількості українських користувачів інтернету (рис. 1).

Навіть в умовах кризи, основною ознакою якої було реальне зменшення прибутків населення, а отже, скорочення витрат на продукти харчування, зниження споживчого попиту на інші товари та послуги, коли спостерігалось загальне скорочення абонентів мобільного зв'язку та кабельного телебачення, було зафіксовано зростання кількості користувачів інтернету та збільшення попиту на інтернет-послуги. Понад те, дослідження засвідчило, що в умовах кризи користувачі почали значно активніше використовувати мережу для реалізації своїх планів та інтересів.

Інтернет стає повсякденною практикою соціального буття пересічного українця будь-якого віку. Якщо раніше користування інтернетом

вважалося пріоритетом виключно молоді, то сьогодні можливості мережі активно освоюють представники різних вікових груп (рис. 2).

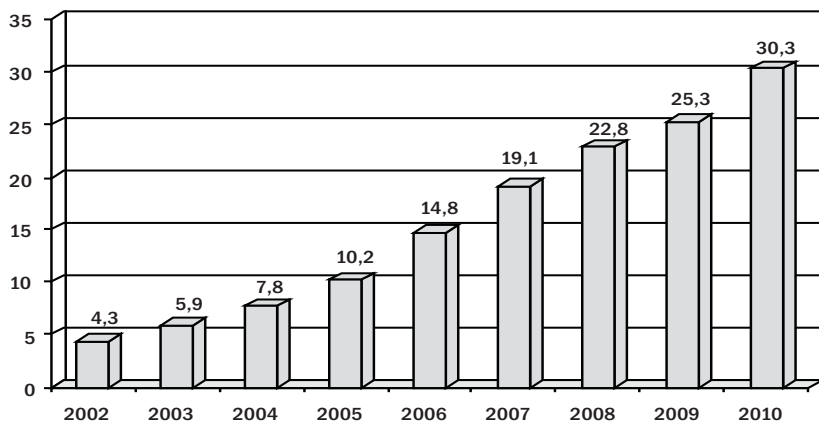

Рис. 1. Користувачі інтернету в Україні (%)

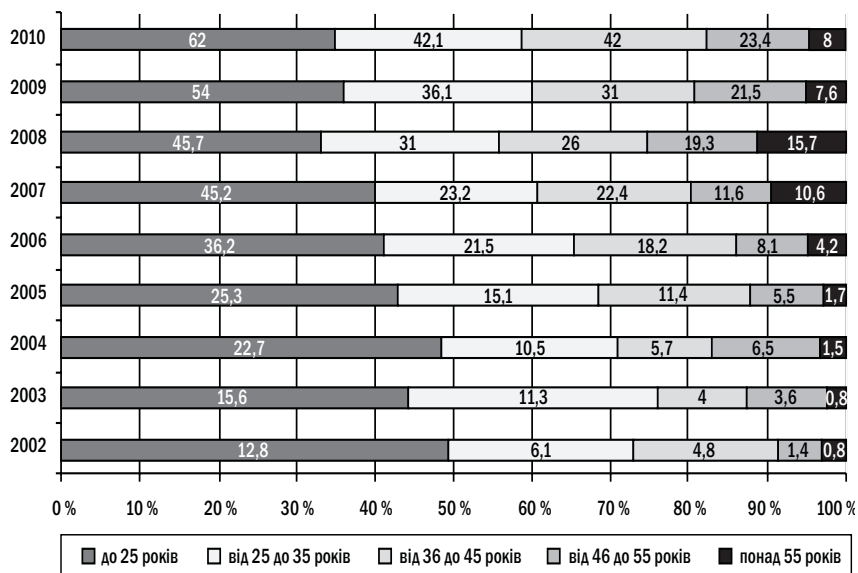

Рис. 2. Користувачі інтернету різних вікових груп (%)

При цьому слід зауважити, що в усіх вікових групах, крім групи у віці понад 55 років, протягом досліджуваного часу значно скоротилася кількість респондентів, які зазначають, що «не мають потреби і ніколи не користуються інтернетом», а також тих, хто зазначає, що не має можливості користуватися інтернетом. Сьогодні динамічно змінюється не тільки вікові, а й територіальні характеристики української інтернет-аудиторії.

Інтернет-простір активно освоюється не лише мешканцями столиці, отже, проживання у столиці й навіть у великому місті перестає бути визначальною умовою долучення до мережі (рис. 3).

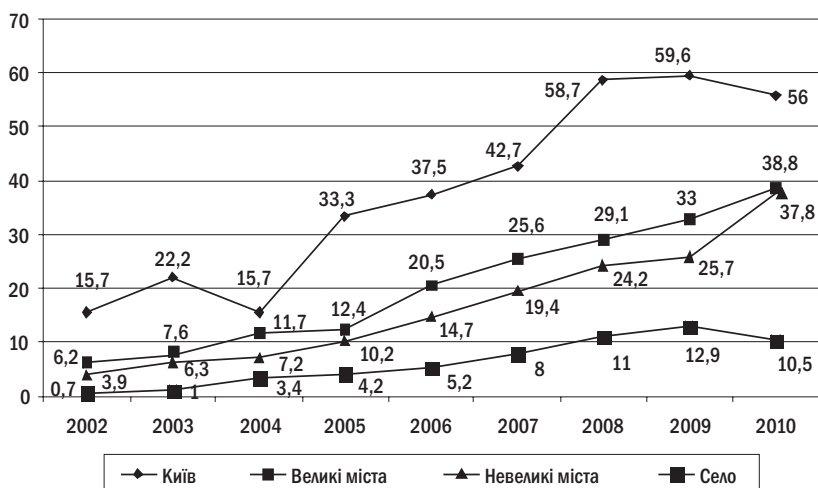

Рис. 3. Користувачі інтернету в різних типах поселення (%)

Це дозволяє свідчити про поступове зникнення проблем інформаційно-комунікаційної ізоляції периферійних територій країни.

Змінюються й пріоритетність використання інтернету на робочому місці або інтернет-клубі. Дослідження останніх тенденцій засвідчує, що сьогодні українські користувачі мережі найчастіше використовують інтернет вдома (табл. 1).

Ці тенденції можна вважати вирішальними для переходу на якісно новий етап освоєння інтернет-мережі.

Дійсно, «домашнє користування» має значно ширші можливості та дозволяє користувачеві реалізовувати будь-які власні, приватні інтереси, перебуваючи в мережі без обмежень і застережень, що можуть виникнути при користуванні інтернетом на робочому місці або в інтернет-кафе (наприклад, заборони керівництва, обмеження

доступу до певних інтернет-ресурсів, обмеження часу користування тощо).

Таблиця 1

Місця користування інтернетом (%)

Варіанти	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Користуюся вдома	24,1	22,9	31,9	34,1	46,8	51,2	57,2	63,7	70,8
Користуюся на роботі	59,5	47,6	41,1	39,0	36,0	39,8	45,7	30,2	30,7
Користуюся в інтернет-кафе, комп'ютерному клубі тощо	32,9	41,0	35,5	35,7	25,8	22,8	12,0	21,6	15,1

Дослідження цілей використання мережі інтернет, що проводиться вже протягом понад шести років, дозволяють проаналізувати безпосередньо цілі, що їх переслідують українці, звертаючись до інтернету, та якісні зміни в цільовій активності українців у використанні мережі.

Аналіз результатів нашого дослідження засвідчує: щороку користувачі дедалі частіше використовують інтернет-мережу для реалізації своїх планів та інтересів, підвищується загальна активність перебування в мережі, урізноманітнюються інтереси користувачів, а також форми використання інтернету (табл. 2).

Права колонка є результатом узагальнення представлених цілей використання інтернету за змістовною спрямованістю. Звичайно, складність та багатовекторність змісту функціонування середовища інтернету не дозволяє говорити про лінійність розподілу цілей використання мережі, але групування цільового використання певним чином віддзеркалює види традиційної активності.

Порівняння представлених результатів нашого дослідження у різні роки дозволяє виявити цільову динаміку діяльності користувачів. Аналіз засвідчує певне зниження, або, сказати б, стабілізацію рівня пізнавально-професійної активності в мережі українських користувачів (пошук інформації для роботи, навчання, підвищення кваліфікації тощо). Можна говорити також і про стабілізацію традиційних форм використання мережі – традиційної комунікаційної активності (користування електронною поштою), пізнавально-рекреаційної активності (пошук інформації з тем, що цікавлять, тощо).

Таблиця 2

**Динаміка розподілу відповідей на запитання
«З якою метою Ви використовуєте інтернет?» серед користувачів
інтернет-мережі та види цільової активності (%)**

Мета використання інтернету	2006	2007	2009	2010	Вид цільової активності в мережі
Знайомлюся з останніми новинами, поточною інформацією	38,8	39,4	47,8	49,1	Пізнавально-професійна (освітня/ділова)
Шукаю інформацію для навчання/підвищення кваліфікації	36,5	38,5	42,7	39,3	
Шукаю інформацію, потрібну для виконання професійних обов'язків	35,6	40,0	40,0	35,1	
Шукаю інформацію про вакансії, можливості працевлаштування	*	*	18,8	25,0	
Підробляю (створюю сайти на замовлення, поширюю рекламу тощо)	2,3	1,5	1,5	3,3	
Відвідую сайти державних, громадських структур тощо	*	*	10,6	12,7	
Шукаю інформацію на теми, що мене цікавлять (кулінарія, автомобілі, садівництво, спорт, живопис тощо)	33,8	30,9	48,7	43,6	Пізнавально-рекреаційна
Знаходжу й читаю/перепишую у свою електронну бібліотеку художні книги	6,4	7,4	9,1	11,4	
Знаходжу й слухаю/перепишую музику, фільми	22,4	24,7	33,4	39,5	
Спілкуюсь у чатах, ICQ, соціальних мережах («Однокласники», «В контакті» тощо)	16,4	17,9	36,7	37,1	Розважально-ігрова
Просто блукаю мережею	20,5	15,3	21,2	28,3	
Граю в комп'ютерні ігри он-лайн	*	*	14,4	20,4	

Закінчення табл. 2

Мета використання інтернету	2006	2007	2009	2010	Вид цільової активності в мережі
Беру участь у форумах, конференціях	7,8	4,4	6,2	8,3	Соціально-громадянська
Шукаю однодумців, партнерів для реалізації нових ідей, проєктів, ініціатив	*	*	5,1	6,8	
Шукаю інформацію про товари/послуги	14,2	14,7	19,9	28,5	Сложивча
Здійснюю покупки он-лайн	2,7	2,6	5,1	7,0	
Користуюся електронною поштою	28,3	35,6	47,8	48,2	Лінійно-комунікаційна
		*	11,5	17,3	

*Цей варіант відповіді в запитанні не надавався.

Отже, користувач визначився зі своїми пріоритетними інтересами в мережі, активно засвоює її нові можливості для реалізації різноманітних і різнопланових функціональних та якісних аспектів життєдіяльності, особистісної самореалізації, пізнання, співробітництва тощо.

Сьогодні, зважаючи на розвиток інтернету, динаміку зростання кількості користувачів всесвітньої мережі та її цільового використання, можна свідчити про появу нового типу соціального середовища та формування нової соціальної спільноти – користувачів інтернет-мережі, які реалізують там свої економічні, політичні, соціальні, особистісні інтереси та потреби. Дякую.

БАРАНОВ О. А.:

Яка питома вага користувачів інтернету саме в Києві за вашими дослідженнями?

БОЙКО Н. Л.:

На жаль, саме Київ згідно з нашими дослідженнями не є дуже показовим, тому що у нас загальноукраїнське дослідження за вибіркою 1200, і на Київ припадає лише 100 осіб.

БАРАНОВ О. А.:

Зрозумів, тоді не треба говорити про невідповідність цифр. І друге запитання: яким чином Ви визначали користувача інтернету?

БОЙКО Н. Л.:

Прямим запитанням: «Чи користуєтеся Ви інтернетом?» – і надають варіанти відповідей: «Не маю потреби і ніколи не користувався», «Маю потребу, але не маю можливості користуватися», «Користуюся на роботі», «Користуюся вдома», «Користуюся в клубі», «Користуюся у друзів» тощо.

ПЕТУХОВ І. М.:

Каким образом Вы определили состав трафика? Вы сказали, что на сегодняшний день в основном идет уже какой-то полезный трафик.

БОЙКО Н. Л.:

Я не говорила, что в основном. Я говорила о тенденциях, и результаты получены не через трафик с секундомером, а через ответы людей на вопрос: «С какой целью Вы пользуетесь интернетом?», где приводится порядка 20 позиций. Естественно, фильмы тоже скачивают, и эта позиция является значительной – 40 %. Тем не менее я хотела сделать акценты на новых тенденциях. На мой взгляд, они являются позитивом, влияющим на развитие нашего общества.

ДУБОВ Д. В.:

Пане Лисицький, будь ласка.

ЛИСИЦЬКИЙ І. В.,

президент Асоціації «Інформаційні технології України»

Дмитрий Владимирович, в конце этого доклада есть рекомендации. Правильно ли я понимаю, что мы можем добавить сюда свои мысли? Тревожные нотки, прозвучавшие в выступлениях Андрея Ивановича относительно центрального органа исполнительной власти, ответственного за развитие сферы, мне очень близки. Я бы хотел предложить добавить в рекомендации абзац, который бы отражал необходимость формирования института самоуправления в сфере информационно-коммуникационных технологий. Если нужно будет, мы поможем сформулировать его. Спасибо.

ДУБОВ Д. В.:

Гаразд, Андрій Іванович.

СЕМЕНЧЕНКО А. І.:

Посмотрите, кто сюда сегодня пришел. Пришли в основном специалисты и абсолютно отсутствуют представители власти, которые принимающие решения. К сожалению, это общая проблема всех конференций. Очередная работа и очередная бумага... ляжет в корзину. Это – первое.

Второе. Утверждение о том, что органы государственной власти закрыты, не совсем правильно. Информация о состоянии дел в органах власти, их уровне информатизации определялась уровнем мониторинга для органа, который занимался вопросами информатизации. К статистике Госкомстата мы добавляли информацию, собранную из органов государственной власти. Эта информация находила отражение в «Щорічний доповіді про стан інформатизації України» – документе, который каждый год формируется, выставляется на сайте Кабинета Министров – центрального органа госвласти, отвечающего за информатизацию, более того, представляется в Верховную Раду, Комитет по вопросам информатизации при Верховной Раде. Он активно обсуждается и рассматривается. И в сентябре 2010 года документ был подан, но до сих пор не рассмотрен.

Что касается механизмов, которые используются для формирования информационного общества, то они устарели, потому что идеологически были настроены на совсем другое но эти механизмы являются на сегодня единственными, хотя существовали концепции, принимались законы.

Что такое информационно-аналитическая система и для чего она предназначалась? Прежде всего для того, чтобы повысить эффективность работы чиновников, органов государственной власти. При этом электронное управление – одна из технологий информационного общества, была одним из приоритетов. Другим приоритетом стало предоставление качественно новых услуг населению и бизнесу, основанное на смене парадигмы отношений между властью и обществом: власть должна служить народу и служить качественно. Отсюда главную роль должны играть системы, которые могут предоставлять населению качественные услуги с помощью ИКТ.

И последнее замечание. Нельзя считать тождественными понятия информационного общества и постиндустриального. Тогда куда отнести общество знаний?

ДУБОВ Д. В.:

Хочу зазначити щодо термінології. Дійсно, зазначені терміни не абсолютні синоніми, проте установленою практикою стає саме таке їх використання. Пані Рубанець, прошу.

РУБАНЕЦЬ О. М.,

*професор кафедри філософії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

Хочу поблагодарить организаторов конференции за постановку и обсуждение проблематики социальных и гуманитарных аспектов информационного общества в контексте развития всех сфер общественной жизни, а не просто технократических моментов. Мы говорим об интернете, о телевидении, о мобильной связи как критериях развития этого общества. Но интернет чаще всего рассматривается как новый вид связи, преобладает его технический, а не системообразующий, общественный аспект. Какое влияние интернет оказывает на общество в Украине? Вопрос недостаточно исследован. Ответа нет.

Что касается мобильной связи. Еще в 2004 году в Выставочном центре столицы Украины состоялась крупная конференция. Один из специалистов, однофамилец Н. Азарова выступал с докладом о влиянии мобильной связи на информационное общество в Украине. В результате выяснилось, что и это влияние не изучалось, информация о нем отсутствует. Что касается нашего телевидения, то оно до недавнего времени было аналоговым, и кроме наполнения информационного пространства, почти ничего не создало для информационного общества.

Что у нас сейчас происходит? Задача модернизации экономики поставлена как задача новой индустриализации. Это значит, что все ресурсы общества пойдут на развитие имеющихся производственных мощностей, которые в итоге будут несовременными по определению. Во всех ведущих странах экономики без мощных компьютерных систем не существует. У нас только в 2006 году был впервые поставлен вопрос: кто может дать информационные системы бизнесу? Тогда говорили, что это дорогая игрушка, и кроме обслуживания внутри предприятия, она ничего не может. На сегодня ситуация изменилась – но в лучшую ли сторону? Теперь у нас промышленные управленческие технологии – это одно, а информационная инфраструктура – другое. В высшей школе, например, магистерские работы пишутся по управлению: информационные системы отдельно, информатизация отдельно. Об информатизации систем управления речь не идет. Определение информационного общества «прячется» за аббревиатуру IT или ИКТ. Никто дальше не исследует. Технологии необходимы для того, чтобы действительно развивать ин-

формационное общество. В этой связи хочу обратить внимание на два момента. Первый – это стратегический характер сферы программирования. Да, крупные вузы не готовят программистов, коммерческие не имеют соответствующей базы, но это не основание для выводов о том, что программисты не нужны. Программист – это человек, создающий продукт с определенной функциональностью. Критерием развития информационного общества являются системы – компьютерные, программные – которые создают не просто информационные услуги, а выполняют функции, удовлетворяющие общественные потребности. Программист создает мощные программные системы, а программные системы работают в конкретных сферах экономики, бизнеса и т. д.

Но у нас эта профессия не имеет перспектив. Мелкий и средний бизнес дает работу программистам в очень небольшом объеме, без социальных гарантий. При таком подходе мы останемся в аутсайдерах, когда уровень развития информационного общества измеряют по показателю использования порно-сайтов в интернете.

Для решения комплекса проблем, связанных с информационным обществом, необходимо развивать информационные технологии, признать стратегическое значение сферы программирования, исследовать опыт передовых государств по созданию новейших информационных систем в различных сферах государственного управления и общественной жизни. Систем, которые нам не продают и не продадут. Потому что они дают конкурентные преимущества развитым странам, обеспечивая их национальную безопасность и т. д. Спасибо.

СИДОРЕНКО О. О.,

*керівник Управління комп'ютеризованих систем
Апарату Верховної Ради України*

Вдячний організаторам «круглого столу» за підготовку аналітичної доповіді, що є предметом нашого обговорення, за те, що зібрали нас і надали змогу почути одне одного, обмінятися думками, баченнями, позиціями з такого актуального питання.

Одразу вношу пропозицію розглянути можливість щодо постійно діючого формату цього «круглого столу» з огляду на його важливість.

Хочу привернути увагу до важливої ролі парламентів у формуванні інформаційного суспільства, бо саме парламенти взяли на себе зобов'язання щодо імплементації рішень, прийнятих на згаданих тут Женевському і Туніському самітах з питань інформаційного суспільства. На сьогодні у Верховній Раді народним депутатом України Довгим Станіславом Олексійовичем зареєстрований Законопроект «Про затвердження Програми створення електронного парламенту України на період до 2015 року». Всі бажаючі можуть ознайомити-

ся з ним на сайті Верховної Ради України. Окрім питання мережевої безпекової інфраструктури, Законопроект прописує одну з визначальних на сьогодні засад формування інформаційного суспільства, а саме електронний парламент. Це – законодавчий орган, який у зв'язку з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій стає підзвітним, прозорим, відкритим для суспільства, для виборців. Продовжуючи думку Андрія Івановича Семенченка про те, що влада повинна надавати громадянам якісні послуги, хочу сказати, що саме готовність органів державної влади бути прозорими, підзвітними та відкритими визначає реальні масштаби формування інформаційного суспільства. Разом з тим така сама готовність суспільства та громадян контролювати і вимагати відповідальності влади за її дії, виконання її зобов'язань. Тому пропоную, щоб учасники цього «круглого столу», ознайомившись із проектом Програми створення електронного парламенту, за можливості, надіслали нам свої зауваження, побажання, рекомендації. Вони будуть враховані на етапі розробки технічних завдань і вимог до загальної архітектури елементів електронного парламенту, оскільки це сприятиме сучасному вирішенню питань створення ефективних систем планування, створення, управління всіма законодавчими ініціативами як окремого народного депутата, так і парламенту в цілому, а найголовніше – залученню громадян до законотворчого процесу. Дякую за увагу, та запрошую до співпраці.

ДУБОВ Д. В.:

Ми з великим задоволенням співпрацюватимемо з вашою організацією і розглянемо даний законопроект.

ТРОФИМЧУК О. М.,

*заступник директора Інституту телекомунікацій
і глобального інформаційного простору НАН України*

Щодо проблеми індикаторів інформаційного суспільства. Цією проблемою ми займалися спільно з Комітетом інформатизації, наші побажання у цьому напрямі були підтримані. Цілком погоджуюся з Олександром Андрійовичем Барановим щодо Національної програми інформатизації. Ми давно беремо участь у цій Програмі, розробляли відповідні проекти щодо інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади. Але вся програма інформатизації сконцентрувалася на закупівлі комп'ютерів та іншої техніки. Безпосередньо на інформаційно-аналітичне забезпечення припадає 1-2 % усіх грошей, призначених для інформатизації міністерств. Але навіть у таких умовах в рамках фінансування Національної академії наук України ми започаткували відповідний проект щодо інформаційно-аналітичного забезпечення

регіональних органів влади та національного природокористування, здійснюємо дослідження. Зараз ми працювали в Івано-Франківській та Луганській областях, де впроваджуємо сховища даних, прикладне програмне забезпечення. Такі дослідження попре те, що Національна програма інформатизації реалізується тільки в частині закупівлі техніки. Намагаємося пояснити також, як вирішити проблему щодо баз даних для шкіл. Дякую за увагу.

СМЕЛЬЯНЕНКОВ Б. М.,

член Національної комісії з питань регулювання зв'язку

Хотів би розділити питання, що розглядаються, на кілька напрямів. Перший стосується електронного урядування, другий – інформаційного суспільства та формування інформаційного глобального простору. Хочу також зробити акцент на телекомунікаціях, без яких інформаційного суспільства не буде.

Незважаючи на кризові явища, що відбувалися в економіці України, у сфері зв'язку спостерігається постійне зростання обсягів надходжень за надання послуг. Якщо у 2005 році це було 36 млрд грн, то сьогодні це 47,5 млрд грн. Ці обсяги формуються з надходжень за послуги фіксованого, мобільного зв'язку та електронних комунікацій. За минулий рік послуги, що надаються через електронні комунікації, інтернет зросли на 25 % і склали 4 млрд грн. Отже, можна опонувати авторам доповіді щодо стагнації чи рецесій відповідних процесів. Можливі уповільнення викликані очікуванням суб'єктів господарювання, які працюють на ринках телекомунікацій. Адже ми стоїмо на порозі близької революції, в технологічних мережах, з'явиться новий клас комунікаційних послуг, що їх надаватимуть у мережах наступного покоління. Телефон, інтернет стануть мережами доступу до ядра мереж наступного покоління. Саме тут постають проблеми розділення технологічного і гуманітарного характеру. Технологічні проблеми вирішуються відповідними органами зв'язку, діяльність конвент-провайдерів на даний момент чітко не визначена ані законодавчою базою, ані нормативними документами. Якщо питання, що стосуються розвитку новітніх технологій і ринків телекомунікаційних послуг на основі цих новітніх технологій, визначені і в Законі «Про телекомунікації», і в Концепції розвитку телекомунікацій (у ній визначено 53 норми, що стосуються розвитку мереж наступного покоління і послуг на базі цих мереж), то питання щодо інформатизації такого підґрунтя не має.

Питання щодо визначення індексу розвитку інформаційного суспільства пов'язане з тим рівнем підходу до освіти керівників і тих кадрів, що ми зараз випускаємо. Ці питання давно у світі вирішуються – існує індекс сталого розвитку суспільства. Академік М. Згуровський – ректор Національного технічного університету, є засновником підходів

до визначення цих індексів. При їх визначенні індекс користуються методом системного аналізу, що дозволяє отримати відповіді на питання: куди ми йдемо і що ми будемо? У свою чергу питання системного аналізу пов'язане зі саморегулюванням. Органи влади створюють умови для участі громадських організацій у регулюванні. Як відповідальний за Робочу групу що займатиметься регуляторними аспектами впровадження новітніх технологій у Національній комісії з питань регулювання зв'язку України, хочу запропонувати: давайте ми підійдемо до питання сталого розвитку ринків телекомунікацій, що дадуть базу для розвитку інформаційного суспільства, використовуючи можливості робочих груп, створимо експертне середовище, що визначатиме, куди йти, які методи та які підходи використовувати.

Що стосується електронного урядування, то я протягом п'яти років займався впровадженням системи електронного документообігу в нашій Комісії. Це корисна справа для народу, бо люди матимуть можливість швидкого одержання адміністративної послуги від органу влади, але це відбудеться не найближчим часом. Для цього потрібні роки, кошти, яких немає.

БАРАНОВ О. А.:

У меня несколько замечаний по предыдущему сообщению. Когда речь идет о новых качественных услугах в сфере коммуникаций, имеются в виду возможные услуги конвертируемой сети. Для пользователей новых услуг не будет. Комиссии нужно быть готовой именно к этому – конвергенции технологий, сетей и приборов. Что касается контента, то мы должны помнить, что пул из четырех директив, которые ЕС принял в 2002 году, четко разделяет регулирование телекоммуникаций и контента. Общемировая практика содержание контента не регулирует, законами вводятся только ограничения. Как у нас законами «О печатных средствах массовой информации», «О телевидении», «Об информации», основа – Конституция Украины. В нашей действительности и в русле мировой практики функцию регулирования качества предоставления услуг интернет-доступа можно было бы возложить на интернет-ассоциацию. Способности и возможности у организации есть, и самое главное – это был бы самоконтроль в предоставлении услуг. Спасибо.

ДУБОВ Д. В.:

Хочу подякувати всім, хто взяв участь у нашому обговоренні, всім, хто приділив увагу нашій доповіді. Якщо у когось є соціологічні, статистичні дані, Інститут буде вдячний за їх надання, адже без статистики та соціології прогнозувати та аналізувати неможливо, як і сформулювати тенденцію. Сподіваюсь, що такий «круглий стіл» відбудеться і наступного року.

ЦИМБАЛЮК В. С.,
в. о. завідувача відділу
з проблем інформаційного права
НДЦПІ НАПрН України, к. ю. н., с. н. с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОДИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Одним з важливих аспектів становлення інформаційного суспільства, без сумніву, є вдосконалення національного профільного законодавства через кодифікацію. Зазначене знайшло відображення в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, затверджених Законом України від 9 січня 2007 року, № 537-V [1] (далі – Основні засади).

Підрозділ 2 Основних засад закріплює, що з метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема здійснити кодифікацію інформаційного законодавства.

На перший погляд, зазначене свідчить, що в Україні чітко визначена концепція кодифікації інформаційного законодавства – через окремий кодекс. Проте якщо далі розглядати положення Основних засад, то можна дійти висновку, що поряд з концепцією створення кодексу існує і концепція кодифікації інформаційного законодавства через окремі законодавчі акти. Адже в подальших положеннях Основних засад зазначається, що слід підготувати та внести зміни до чинного законодавства.

Отже, концепція кодифікації інформаційного законодавства України за суттю поєднує два методологічні підходи: створення загального законодавчого акта, в назві якого слово «кодекс» та збереження у системі інформаційного законодавства підсистеми спеціального законодавства.

Як свідчать дослідження в рамках НДР НДЦПІ НАПрН України за темою «Методологія кодифікації інформаційного законодавства» (РК УкрІНТЕІ №0110U001020), в країнах світу існують різні концептуальні підходи до розуміння кодифікації законодавства, зокрема інформаційного.

Зважаючи на те, що теорія інформаційного права постійно розвивається, дослідники пропонують різне обґрунтування наявної практики кодифікації інформаційного законодавства, зокрема: за інституційною ознакою, за певною доктриною розуміння системи інформаційного

права (без частин; з поділом його інститутів на загальну та особливу частини, з поділом його на три частини – загальну, особливу та спеціальну).

Як свідчать дослідження, в країнах Європейського Союзу існує три основні концепції кодифікації:

- концепція, що її можна умовно визначити як *англосаксонську*. Суть концепції у ситуативному законодавчому закріпленні норми в окремих законодавчих актах. При цьому (як правило, у преамбулах законодавчих актів чи в окремих статтях щодо загальних положень правового регулювання суспільних відносин) робиться гіперзв'язок з чинними законодавчими актами, створюючи тим самим системні ознаки сфери суспільних відносин. Крім того, діє принцип, що законодавчий акт останній у разі конфлікту його норм з попередньо прийнятими законодавчими актами має пріоритет у застосуванні;

- концепція, що її умовно можна визначити як *французьку*. Суть де кодифікації за цією концепцією полягає у систематизації законодавства у формі кодексів з мінімізацією кількості інших законодавчих актів комплексного змісту. Якщо потреба у прийнятті останніх існує, то в них, в окремій статті (переважно за назвою «правове регулювання суспільних відносин») робиться посилання на кодифіковані акти, що мають пріоритет перед спеціальними законами, навіть прийнятими після кодифікованого акта;

- концепція кодифікації основних положень в загальному, в окремих законах з наступною практикою вирішення законодавчих колізій через систему прецедентного права.

В інших країнах, зокрема країнах СНД концепції застосовуються еkleктично, що дозволяє говорити про існування четвертої концепції – концепції еkleктичного підходу до кодифікації законодавства. Вона фрагментарно включає окремі аспекти зазначених вище концепцій.

Так, за ініціативою України Міжпарламентською Асамблеєю СНД свого часу був розроблений і прийнятий модельний Інформаційний кодекс, при цьому було ініційовано й інші модельні кодекси.

Узагальнюючи дослідження, можна дійти таких висновків.

1. У практиці законотворення щодо інформаційної сфери в Україні домінує концепція еkleктичного підходу до кодифікації інформаційного законодавства. Домінування цієї концепції в нашій країні, як свідчать дослідження, можна розглядати правовою загрозою національній інформаційній безпеці, адже це створює правовий хаос у інформаційній сфері, спричинює розвиток корупції та правового нігілізму як у суспільстві, так і серед державних чиновників. Створення Інформаційного кодексу України, точніше Кодексу України про інформацію, без узгодження іншого інформаційного законодавства на доктринальному рів-

ні не змінить упорядкованість правового поля інформаційної сфери суспільства.

2. Вітчизняна правова наука напрацювала в інформаційній сфері значний масив теоретичних знань, що дозволяють доктринально визнати пріоритетною концепцію створення проекту Кодексу України про інформацію як законодавчого акта. Він має стати основою вітчизняного інформаційного законодавства третього рівня після таких кодифікованих законодавчих актів, як Конституція України (перший рівень законодавства) та кодифікованих законодавчих актів провідних галузей права (цивільного, кримінального і частково адміністративного (у деліктній його частині), що складають другий рівень законодавства). Четвертим рівнем у ієрархії законодавства України пропонується вважати спеціальне законодавство, що має умовне визначення інформаційного законодавства і формалізується в окремих законах. Саме для нього (не як сукупності, а як множини законів) системним чинником має стати Кодекс України про інформацію.

3. Аналіз змісту модельного Інформаційного кодексу для країн СНД доводить, що він сформований на базі знань, напрацьованих і обґрунтованих українськими вченими, але періоду початку зародження інформаційного права як науки. Сучасна українська наука інформаційного права на багато кроків випередила науку інформаційного права в інших країнах, зокрема щодо методології кодифікації інформаційного законодавства. Наскільки у практиці правотворчості, зокрема щодо розвитку інформаційного законодавства буде досягнуто здобутки вітчизняних дослідників системного бачення теорії інформаційного права, настільки швидко й плідно відбуватиметься дальший розвиток системи інформаційного законодавства України. При цьому під системою інформаційного законодавства можна буде розуміти множину (а не сукупність чи купу) нормативно-правових актів, що разом утворюють нову якість, не притаманну їм усім окремо.

Деякі показники розвитку ІТ-ринку в Україні³⁶Популярные покупки в интернет-магазинах
(по данным InMind), %

Наименование	2009	2010
Книги	26	33
Комплекующие к ПК	28	26
Мобильные телефоны и аксессуары	19	26

Препятствия для развития интернет-магазинов

Наименование	%
Недоверие к продавцам	40
Отсутствие преимуществ перед обычными магазинами	38

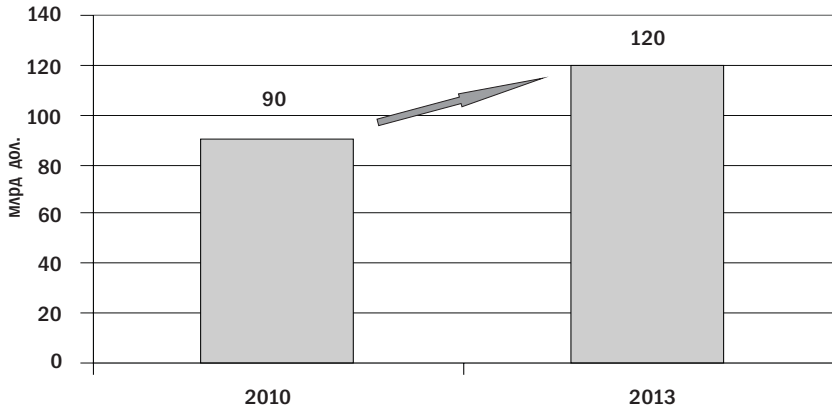

Рис.1. Рынок программного обеспечения

³⁶З доповіді віце-президента УСПП з питань науки та ІТ І. М. Петухова

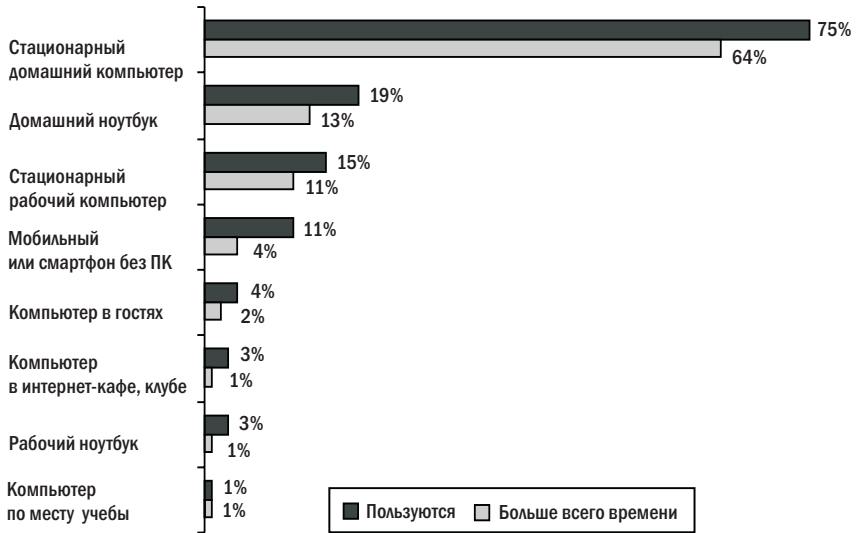

Рис. 2. Тип доступа к интернету

Рис. 3. Количество регулярных пользователей

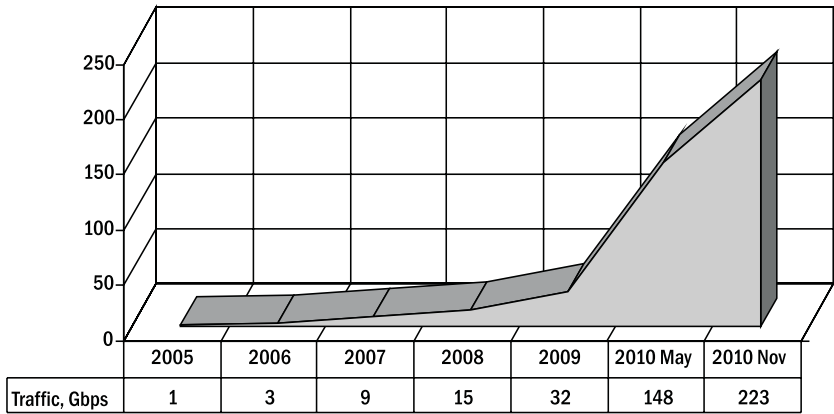

Рис. 4. Динамика роста интернет-трафика

Рис. 5. Региональное распределение регулярных интернет-пользователей

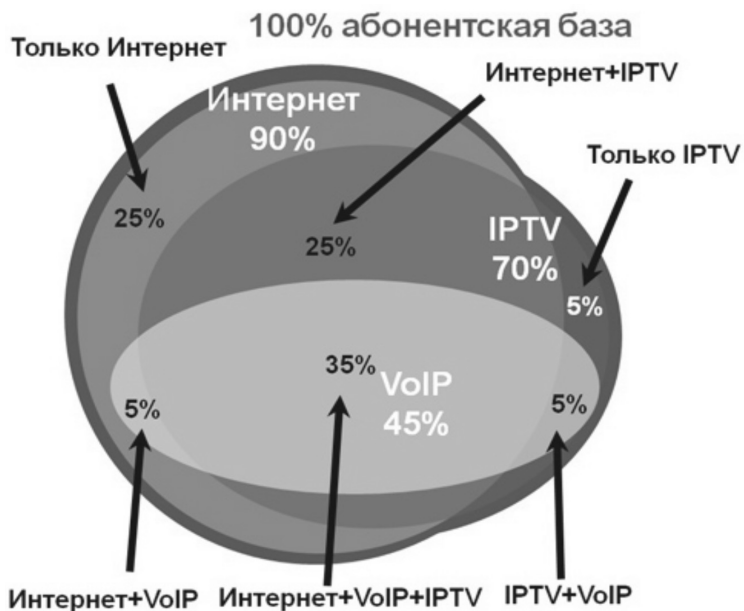

Рис. 6. Широкополосный доступ

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Феномен інформаційного суспільства.	
Його розвиток і впровадження ІТ у світі: показники, тенденції, прогнози.....	3
2. Україна у світових рейтингах розвитку інформаційного суспільства.....	8
3. ІС в Україні: поточні показники, досягнення й проблеми.....	9
Нормативно-правове забезпечення.....	9
Розвиток національної інфраструктури ІКТ.....	17
Національна ІТ-сфера: тенденції та показники фінансово-економічного розвитку, наукове й кадрове забезпечення, ринок праці, можливості державного регулювання.....	20
Міжнародні зв'язки та зобов'язання.....	25
Міжнародне співробітництво в науково-освітній сфері.....	28
Висновки.....	29
Рекомендації.....	30
Матеріали засідання «круглого столу».....	33
ЖАЛІЛО Я. А.	36
ДУБОВ Д. В.	36
СЕМЕНЧЕНКО А. І.	36
ПЕТУХОВ І. М.	38
ДУБОВ Д. В.	38
ВЕРНЕР І. Є.	38
БАРАНОВ О. А.	39
ДУБОВ Д. В.	41
ПИЛИПЧУК В. Г.	41
ДУБОВ Д. В.	43
БОЙКО Н. Л.	43
БАРАНОВ О. А.	48
БОЙКО Н. Л.	49
БАРАНОВ О. А.	49
БОЙКО Н. Л.	49
ПЕТУХОВ І. М.	49
ДУБОВ Д. В.	49
ЛИСИЦЬКИЙ І. В.	49
ДУБОВ Д. В.	50
СЕМЕНЧЕНКО А. І.	50
ДУБОВ Д. В.	51
РУБАНЕЦЬ О. М.	51
СИДОРЕНКО О. О.	52
ДУБОВ Д. В.	53
ТРОФИМЧУК О. М.	53
ЄМЕЛЬЯНЕНКОВ Б. М.	54
БАРАНОВ О. А.	55
ДУБОВ Д. В.	55
<i>Додаток 1. Невиголошені промови.....</i>	56
ЦИМБАЛЮК В. С. Методологічні аспекти кодифікації інформаційного законодавства в умовах становлення інформаційного суспільства.....	56
<i>Додаток 2. Деякі показники розвитку ІТ-ринку в Україні.....</i>	59

Наукове видання

**Інформаційне
суспільство в Україні:
глобальні виклики
та національні можливості**

Аналітична доповідь

Літературні редактори: *М. Л. Рубанець, І. О. Коваль*
Коректори: *І. В. Куниціна, О. В. Москаленко*
Верстка: *Н. І. Палій, І. О. Коваль*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
01030, Київ-30, Пирогова, 7-а

Підп. до друку 18.12.10. Формат 60x84/16. Папір офс. № 1. Різограф.
Гарн. «PetersburgС». Обл.-вид. 4,5 арк. Наклад 300 пр. Зам. ____

Віддруковано ПП «Вид-во «ФЕНІКС»
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13 Б
Тел./факс 501–93–01